

81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

Ocak 2014

HÜLYA DEMİRDİREK
ÜLKER ŞENER

Karne çalışmasında bize destek veren Sibel Bağış ve stajyerlerimiz
Sümeyye Uslu ve Hayriye Öztürk'e katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz

tepav

81 İL İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi
Ocak 2014

ISBN XXX

Yayın No: X

Tasarım

ArkaikArt Media Design
Sokullu Mehmet Paşa Caddesi 66/9
Sokullu 06460 Ankara - Turkey
Telefon: +90 (312) 480 4102
www.arkaikart.com
info@arkaikart.com

Baskı

Mattek Matbaacılık Basım Yayın Tanıtım Ticaret Sanayi LTD. ŐTİ.
Ağaç İşleri San. Sit. 1354 Cad. 1362 Sokak No: 35 Yenimahalle İvedik Ankara -
Turkey
Telefon : +90 (312) 433 2310
Faks: +90 (312) 434 0356
www.mattekmatbaa.com

TEPAV

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TOBB-ETÜ Yerleşkesi, TEPAV Binası
Söğütözü Caddesi No:43 Söğütözü Ankara
Telefon: +90 (312) 292 5500
Faks: +90 (312) 292 5555
www.tepav.org.tr
tepav@tepav.org.tr

5	I. GİRİŞ: TEMEL BULGULAR
5	A. En Eşitlikçi İl İstanbul
9	II. TEPAV TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KARNESİ
10	A. Karne ne işe yarayacak?
10	B. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek mümkün mü? Karne uygulamaları var mı?
17	III. 81 İL'DE GÖSTERGELERLE KADIN
17	A. Karneyi Nasıl Oluşturduk?
22	B. Karnede Kullanılan Endeksler
27	IV. Hizmet Alanlarının Değerlendirilmesi
27	A. Kadınlara Yönelik Hizmetler
33	B. Eğitim
37	C. Sağlık
41	D. Çalışma Yaşamı
43	E. Karar mekanizmalarına katılım
48	F. Kurslar ve Gönüllü Faaliyetler
51	V. EK1: Teknik Arka Plan
51	A. Ölçme ve Gösterge Üzerine
58	B. Endeksler
61	VI. EK2: Karne Toplu Sonuçları
85	VII. EK3: Bilgi İstene Kurumlar
88	A. Huzurevleri
91	VIII. EK4: Veri Toplamada Kullanılan Diğer Araçlar ve Sorun Alanları
91	A. Bilgi edinme
92	B. Telefon Görüşmeleri
92	C. Yazılı Talepler
93	IX. EK5: Yereller için Cinsiyet Eşitliği Endeksi
97	X. EK6: Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi
101	XI. Kaynakça

I.GİRİŞ: TEMEL BULGULAR

Türkiye kişi başına milli gelir esas alındığında dünyanın en büyük 17. ekonomisidir. Ancak bu ekonomik büyümenin farklı kesimlere ve kadınlara eşit ölçüde yansıdığı, sosyal kalkınmayı doğrudan beraberinde getirdiği ve bölgesel eşitsizlikleri azalttığı söylenemez. Türkiye Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (Gender Inequality Index-GII) endeksinde 68. sırada (2012), Dünya Ekonomi Forumu 2013 Cinsiyet Ayrımcılığı Raporu'nda (Global Gender Gap Report) ise 136 ülke içinde 120.sırada yer almaktadır.

Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemenin yolu, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmekten geçmektedir. *Kamunun hem merkez hem de yerel düzeyde oluşturduğu politikaların toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde, kadınlara etkisinin göz önünde bulundurularak yapılandırılması, kadınlara yönelik politikalara ve hizmetlere öncelik verilmesi cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından gereklidir.* Gündelik hayatın biçimlenmesinde yerel düzeyde gerçekleştirilen müdahaleler ve uygulanan politikalar belirleyici önemdedir. Bu nedenle yerellerde üretilen politikaların ve sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediğini ölçmek, değerlendirmek ve izlemek önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinin amacı kadın erkek eşitliğini il düzeyinde ölçmek ve illerin durumunu kadınlar açısından değerlendirmektir. Karne kapsamında iki endeks oluşturulmuş ve iller kadınlara sundukları belirli hizmetler açısından karşılaştırılmıştır.

A. En Eşitlikçi İl İstanbul

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi çerçevesinde oluşturulan ilk endeks Cinsiyet Eşitliği Endeksidir. Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin (GII) illere uyarlanması ile oluşturulan **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde** kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin en az olduğu ilin İstanbul olduğu ortaya çıkmıştır. İstanbul'u Tunceli, Bolu, Düzce ve Eskişehir izlemiştir. Ankara 15. sırada yer alırken

İzmir 22. sırada yer almıştır. Endeks belediye meclisinde temsil, lise ve üniversite mezunu kadın nüfus, ergen yaşta annelik, anne ölüm oranı, kayıtlı istihdam baz alınarak oluşturulmuştur. Endekste kadınların durumu erkeklerin durumu ile birlikte ele alınmış ve eşitsizlik düzeyine göre iller sıralanmıştır.

Oluşturulan ikinci endeks **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi**'dir. Bu Endekste sadece kadınların güçlenme düzeyine bakılmış, erkeklerle karşılaştırma yapılmadan iller sıralanmıştır. Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksine göre de kadınların en güçlü olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Tunceli, Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir izlemektedir. İzmir bu endekste 19. sırada yer almaktadır¹.

Endekslerin yanı sıra karnede iller eğitim, karar mekanizmalarına katılım, istihdam, sağlık ve kadınlara yönelik hizmetler alanında belirlenmiş 16 göstergeler² kullanılarak tek tek değerlendirilmiştir. Karnede kullanılan göstergeler şunlardır.

Tema	Gösterge	En iyi durumdaki iller	En kötü durumdaki iller
Eğitim	Okuma yazma oranı	Niğde (oran), Antalya, Nevşehir	Şırnak, Siirt, Muş
	Ortaöğretimde okullaşma oranı	Bilecik, Isparta, Rize	Ağrı, Muş, Bitlis
	Lise mezunu kadın oranı	Ankara, Niğde, Kırşehir	Şırnak, Ağrı, Şanlıurfa
	Üniversite mezunu kadın oranı	Ankara, İzmir, İstanbul	Şanlıurfa, Muş, Ağrı

1 Endekslere ilişkin ayrıntılı bilgi "Karnede Kullanılan Endeksler (s. 13)" ve EK 1: Teknik Arka Plan "Endeksler (s. 43)" bölümlerinde yer almaktadır.

2 Göstergelere ilişkin ayrıntılı bilgi için "Karnede Kullanılan Endeksler (s. 13)" ile EK 1 Teknik Arka Plan "Ölçme ve Gösterge Üzerine (s. 37)" bölümlerine bakınız.

Tema	Gösterge	En iyi durumdaki iller	En kötü durumdaki iller
Karar mekanizmalarına katılım	Belediye meclisinde (büyükşehir veya merkez) kadın oranı	Diyarbakır, Tunceli, Iğdır	Sakarya, Adana, Karabük
	İl genel meclisinde kadın oranı	Eskişehir, Diyarbakır, Aksaray	İllerin yarısından fazlasında (45 il) mecliste kadın bulunmamaktadır.
	İl milletvekillerinde kadın oranı	Diyarbakır, Iğdır, Mardin, Eskişehir, Tekirdağ	43 ilin kadın milletvekili bulunmamaktadır. Tüm vekiller erkektir.
Sağlık	Ergen annelik oranı	Tunceli, Trabzon, Rize	Niğde, Nevşehir, Kars
	Doğurganlık hızı		
İstihdam	Kayıtlı istihdam oranı	İstanbul, Tekirdağ, Ankara	Ağrı, Şırnak, Hakkâri
	Belediye çalışanları içinde kadın oranı	Mersin, Yalova, Eskişehir	Muş, Şanlıurfa
Hizmet sunumu	Sığınmaevi sayısı/ Kadın nüfus başına sığınmaevi sayısı	Diyarbakır, Kocaeli, İzmir	11 ilde (Adıyaman, Ardahan, Bartın, Bitlis, Isparta, Karaman, Muş, Niğde, Rize, Sinop, Şanlıurfa) sığınmaevi bulunmamaktadır.
	Kadın Danışma merkezi/Toplum merkezi /Aile danışma merkezi		7 ilde (Artvin, Bayburt, Bilecik, Cümüşhane, Kastamonu, Şanlıurfa ve Tokat'ta) ASPB tarafından açılan merkez bulunmamaktadır.
	Baroların bünyesinde Kadın merkezi/kurulu/ birimi vb yapıların varlığı	Ankara, İstanbul, Diyarbakır, İzmir	15 ilde bulunmamaktadır.
	Çocuk başına kreş sayısı	Muğla, Antalya, Ankara	Ağrı, Şanlıurfa, Van

Karnede en kötü durumda olan iller aynı zamanda yoksulluğun en yoğun olduğu illerdir. Ağrı'da yeşil kart kullanan nüfus %57.5 iken Şırnak'ta %47.7, Muş'ta %43 Şanlıurfa'da 37.8'dir. Bu iller ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında da Türkiye ortalamasının gerisine düşmektedir. Türkiye ortalaması 20 iken Şanlıurfa'da bu sayı 32 Ağrı ve Şırnak'ta 27, Muş'ta 24'dür.

Karne Toplu Sonuçları EK 2'de yer almaktadır. Karne çalışması il düzeyinde derlenebilen verilerden oluşturulan göstergeler kullanılarak hazırlanmıştır. Kadın istihdamı oranı ve aile içi şiddet düzeyine ilişkin veriler il düzeyinde üretilmediği için burada bu alanlara yer verilmemiştir.

II. TEPAV TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KARNESİ

Kadın erkek eşitliğinin sağlanması cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Hâlihazırda kadınlar istihdama katılım, insana yaraşır iş, toplumsal hayata katılım, karar mekanizmalarında yer alma süreçlerinde farklı biçimlere bürünen ayrımcılıkla karşılaşmakta, özellikle kadına yönelik aile içi şiddet kadının can güvenliğini tehdit eden bir insan hakkı ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddet diğer alanlarda yaşanan sorunları katmerleştirmekte, kadının kendi hayatı üzerine söz söylemesini ve hayatına yön vermesini engellemektedir.

Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemenin yolu, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmekten geçmektedir. *Kamunun hem merkez hem de yerel düzeyde oluşturduğu politikaların toplumsal cinsiyete duyarlı bir biçimde, kadınlara etkisinin göz önünde bulundurularak yapılandırılması, kadınların yaşamlarını kolaylaştıran politikalara-hizmetlere öncelik verilmesi cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından gereklidir.* Gündelik hayatın biçimlenmesinde yerel düzeyde gerçekleştirilen müdahaleler ve uygulanan politikalar belirleyici önemdedir. Bu nedenle yerelerde üretilen politikaların ve sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediğini ölçmek, değerlendirmek ve izlemek önem taşımaktadır.

Kadınların karşı karşıya kaldığı ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizlikleri tüm alanlarda açık ya da örtük bir biçimde varlığını sürdürdüğü için cinsiyet eşitliğini hedefleyen politikalar ve ölçüm araçları çok disiplinli olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitlik karnesi her bir ilde yaşayan kadınların mevcut durumunu ortaya koyan; sağlık ve eğitim düzeyi, yerelde kadınların karar alma süreçlerine katılımı, kadınların topluma eşit katılımına olanak sağlayacak mekanizmaların olup olmadığı, politika üretim sürecinde ve hizmet sunumunda cinsiyet eşitliğinin gözetilme düzeyleri üzerinden oluşturulmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz ederken daha çok kadınların durumuna odaklanılmasının nedeni bu konuda yeterince gelişme

kaydedilmemesindedir. Kadın ve erkeklerin ortak olduğu kadar, farklı yaşam pratiklerine sahip olmaları ve kadınların fırsat eşitliği konusunda dezavantajlı konumları, toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinde kadınlarla ilgili verilere daha ayrıntılı bakılmasını gerektirmiştir. Bununla birlikte, kadınlarla erkeklerin durumlarını karşılaştırmak için eğitim, istihdam ve karar mekanizmalarına katılım verileri hem kadınlar hem de erkekler için derlenmiştir.

A. Karne ne işe yarayacak?

Mevcut koşulları ortaya koymak, değerlendirme yapmak, izlemek, eğilimleri ortaya çıkarmak ve zaman ve mekân bağlamında karşılaştırma yapmak ölçme araçlarını gerekli kılmaktadır. Göstergeler ve göstergeler kullanılarak hazırlanan endeksler ve karneler bu amaçla kullanılan araçlardandır. Endeksler tek bir gösterge ile anlaşılması ve/veya ölçülmesi mümkün olmayan alanlarda ölçüm yapmayı sağlamaktadır. Karne-scorecard uygulaması ise bütünü görölmesi ve bütün üzerinden değerlendirme yapılması açısından yararlı ve işlevseldir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi hem endeksleri içermekte hem de illeri belirli göstergelere göre sıralamaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesinin en önemli işlevi yerellerin-ilin durumunu kadınlar açısından değerlendirmek olacaktır. Hizmet sunan kurumlar, karneler üzerinden kendilerini değerlendirerek sorunları görme, zayıf oldukları alanları tespit edip kapasitelerini artırma ve politikalarını gözden geçirme olanağına sahip olacaklardır. Karne illerin önceliklerini belirlerken yararlanabilecekleri bir araç işlevi görmesinin yanı sıra, sorunları çözmek için kullanılan müdahale araçlarının ve mekanizmaların gözden geçirilmesine de katkı sağlayacaktır. Karne ile sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleri, kentleri izleme, değerlendirme ve karşılaştırma imkânı bulacak, kendi çalışmalarını planlarken karne sonuçlarından yararlanabilecektir.

B. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek mümkün mü? Karne uygulamaları var mı?

Uluslararası kurumlar ve bazı ülkeler tarafından kadın-erkek eşitliğini ölçmek, eşitsizliklerin büyüklüğünü ortaya koymak, ülkeler ve bölgeler

arasında karşılaştırma yapmak için çalışmalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından oluşturulan endeksler, ABD’de sektör düzeyinde, Norveç’te yerelde kadın erkek arasındaki eşitsizlikleri ölçmek için oluşturulan karneler bunların bir bölümüdür.

BM tarafından kadınların ve erkeklerin beklenen yaşam süreleri, kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık ve okullaşma oranları kullanılarak *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (GDI)* hazırlanmaktadır. Yine kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortaya koymak amacıyla üreme sağlığı, güçlenme ve işgücüne katılım göstergeleri kullanılarak *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi(GII)* oluşturulmuştur.³ Bu endeksler, ülkeler üzerinde doğrudan bir yaptırıma sahip olmasa da, insani kalkınma düzeyini, cinsiyet eşitliğini göstermeleri açısından sıklıkla başvurulan ve STK’ların hükümetler üzerinde baskı oluşturmak için kullandıkları önemli ölçümlerdir.

Uluslararası kurumlar dışında sivil toplum örgütleri de kendi ülkelerini değerlendirmek için karne oluşturmaktadır. ABD’de Eğitimde Kadın ve Kız Çocukları için Ulusal Koalisyon, 10 alanda eğitim sektörünü cinsiyet eşitliği çerçevesinde incelemekte, dönemsel karşılaştırmalar yoluyla, A-F arasında not vermektedir.⁴ Bu alanlar:

- Kadınların yükseköğretime erişimi
- Kadınların mesleki eğitime erişimi ve geleneksel olmayan işlerde eğitim alma durumları
- Spor ve özellikle atletizmde kadınların durumu
- Yükseköğretimde kadın istihdamı
- Öğrenme ortamında cinsiyet eşitliği
- Matematik ve fen derslerinde kadınların başarısı
- Cinsel taciz
- Standart testlerdeki başarı
- Teknoloji kullanma olanağı
- Hamile ve bebekli kadın öğrencilere yaklaşımdır.

3 BM tarafından kullanılan Endekslere ilişkin ayrıntılı bilgi için EK 1’e bakınız.

4 A: Eşitlik ve farklılıklara tam olarak saygı gösterilmesi, B: Önemli ölçüde ilerlemenin sağlandığı, cinsiyete dayalı bariyerlerin önemli ölçüde azaldığı, C: Belli düzeyde ilerlemenin sağlandığı, bazı engeller kaldırılırken hâlâ yapılacak çok işin olduğu, D: Küçük iyileşmelerin gerçekleştiği, F: Başarısızlık herhangi bir iyileşme olmaması anlamına gelmektedir.

Düzenli olarak karne hazırlanması, dönemleri karşılaştırarak müdahale araçlarının etkililiğini ve gelişime ne düzeyde katkı sağladığını ölçmektedir. Böylelikle politikaların ve araçların analiz edilmesi, değerlendirilmesi mümkün olmaktadır.

Uluslararası endeksleri kullanarak değerlendirme yapmak, ülke genelinde belli sektörlerde veya genel düzeyde kadın-erkek eşitliğinin boyutlarını ortaya koymak önemlidir; ancak eşitliğin sağlanması, ayrımcılığın önlenmesi bütünüün yanı sıra bütünü oluşturan parçaların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Sadece ulusal göstergelere bakarak İller-bölgeler arasındaki ciddi farklılaşmaları gidermeye yönelik politikalar oluşturmak mümkün değildir. Kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin günlük hayatta ve yerelde yeniden üretildiği düşünülduğünde, eşitliği sağlamaya dönük her politikanın günlük hayatı ve yereli dönüştürmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu çalışmada, büyük resimden öte yerel olan görülmeye çalışılmıştır.

Avrupa Belediyeler ve Belediye konseyleri tarafından 2005 yılında Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlerin imzasına açılan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı hazırlanmıştır. Şart ile yerel yönetimlerin, kadın erkek eşitliğini sağlamayı kamusal bir görev olarak kabul etmeleri ve buna ilişkin eylem planı oluşturmaları hedeflenmiştir. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı'na imza koyan taraflar çalışmalarını şartın 6 ilkesi doğrultusunda yürüteceğini taahhüt etmektedir.

1. Kadın-erkek eşitliği temel haktır.
2. Kadın erkek eşitliği için çoklu ayrımcılıkların ve dezavantajların göz önünde bulundurulması sağlanacaktır.
3. Kadın ve erkeklerin karar mekanizmalarına dengeli katılımları demokratik toplumun önkoşuludur.
4. Toplumsal cinsiyet kalıplarının (kalıp-yargılarının) tasfiye edilmesi kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında temel önem taşımaktadır.
5. Yerel ve bölgesel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi kadın erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.
6. Eylem planları ve programlarına kaynak ayrılması kadın erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.

Avrupa'da ülke düzeyinde de yerelleri birbirlerine göre karşılaştıran çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan biri Norveç'tir.

Norveç'te kentleri genele ve birbirlerine göre karşılaştırmak için 16 göstergeden oluşan karne hazırlanmıştır. Karne, kadınların durumunu tek başına değil erkeklerle birlikte değerlendirerek kadın-erkek arasındaki eşitsizlik alanlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Norveç'te kullanılan göstergeler şunlardır:

1. 1-5 yaş aralığındaki çocukların kreş/anaokuluna gitme oranı
2. Belediye üst yönetiminde kadın oranı
3. Yüksek okul mezunu kadın oranı
4. Yüksek okul mezunu erkek oranı
5. 20-66 yaş arası kadınların işgücüne katılımı
6. 20-66 yaş arası erkeklerin işgücüne katılımı
7. Kadınların ortalama kazancı
8. Erkeklerin ortalama kazancı
9. Kadınlar arasında yarı-zamanlı çalışma oranı
10. Erkekler arasında yarı-zamanlı çalışma oranı
11. Babaların, babalık izninin tamamını ya da daha fazlasını kullanma oranı
12. İş yapısında cinsiyet dengesi
13. Özel sektörde kadın oranı
14. Kamu sektöründe kadın oranı
15. Liderler arasında kadın oranı
16. Lise eğitim programlarında cinsiyet dengesi.

Eşitsizliklerin sektörel analizi, müdahaleye daha fazla ihtiyaç duyan alanları tespit etmek ve önceliklendirme yapmak açısından önemlidir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması hangi alanlarda sorunların olduğunu bilmeyi gerektirmektedir. Sorunların doğru tespit edilebilmesi için verilerin geçerli, güvenilir, ayrıntılı ve güncel olması önem taşımaktadır. Ancak bu özelliklere sahip veriler durumu resmedebilir.

Yerel düzeyde karne oluşturmak, bu düzeyde veri toplamayı zorunlu kılmaktadır. Türkiye'ye baktığımızda il düzeyinde az sayıda veri üretildiği görülmektedir. Örneğin, ilin sosyo-ekonomik durumunu ve kadın erkek arasındaki eşitsizliğin düzeyini gösteren istihdama ilişkin veriler il düzeyinde cinsiyete duyarlı bir biçimde toplanmamakta toplansa da paylaşılmamaktadır. İl düzeyinde kadın istihdamı, kadın işsizliği, kadınların kayıt dışı çalışması verilerine ulaşamamaktadır. Yerel yönetimler ve kurumlar ise analiz yapmak için yeterli veri toplamadıkları gibi, topladıkları az sayıda veriyi cinsiyete duyarlı bir biçimde kayıt altına almamaktadır.

Türkiye'de kent ve il düzeyinde veri üretimine ilişkin sorunlar aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

- Kadınların mevcut durumunu kent ve il düzeyinde ortaya koyacak çok az veri toplanmaktadır.
- Veriler belirli periyotlarla üretilmemekte, bu durum karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.
- Veriler bir çatı altında toplanmamakta, yerel yönetimler ve il müdürlükleri tarafından derlenen verilerin yer aldığı bir havuz bulunmamakta, her bir kurumun topladığı verilerden bir diğeri ve STK'lar haberdar olamamaktadır.
- Yerel yönetimlerin toplama ve analiz etme teknik kapasitesinde yetersizlikler bulunmaktadır.
- Kurumlar ürettikleri verileri diğer kurumlarla paylaşmakta isteksiz davranmaktadır.
- Veriler cinsiyete duyarlı bir biçimde üretilmemekte ve yerel yönetimler bazı verilerin toplanmasında, örneğin aile içi şiddet konusunda, çekinceli ve isteksiz davranabilmektedir.

Cinsiyete duyarlı veri üretmek için cinsiyete duyarlı verinin ne olduğunu, ne ifade ettiğini bilmek gerekmektedir. Geleneksel yaklaşımlarda cinsiyet daha çok demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ortaya koyarken göz önünde tutulmuş, hizmet planlanması, hizmet sunumu ve değerlendirilmesinde ihmal edilmiştir. Özellikle planlama ve uygulamada cinsiyetin gözetenilmesi, kamusal müdahalenin tüm vatandaşları eşit bir biçimde etkilediği, kamunun aynı fırsatları sunduğu ve hizmetlerin herkese eşit olarak ulaştırıldığı varsayım

ve gerekçeleriyle sürdürülegelmiştir. Bu anlayış toplumsal cinsiyet rollerini görmemekte, kadınların ve erkeklerin aynı olanaklara ve fırsatlara sahip olduğu varsayımı üzerinden hareket etmektedir. Oysa cinsiyete duyarlı veri üretimi her politikanın, uygulamanın, hizmetin ve değerlendirmenin kadınlara ve erkeklere etkisinin farklı olabileceği üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Cinsiyete duyarlı veri üretimi bu farklılıkların sayısal olarak görülmesine ve eşitliği sağlamaya dönük politikaların oluşturulmasına yöneliktir. Yerel yönetimlerin bu noktalarda sınırlılıkları olduğu görülmektedir. Yönetimler ve çalışanlar, kamu politikalarının kadın erkek eşitliğini sağlamak gibi bir işlevi olduğu/olabileceği konusundaki farkındalığa sahip değillerdir. Bu sınırlılıklara rağmen, cinsiyete duyarlı veri üretiminin son yıllarda, özellikle uluslararası kuruluşların uyguladığı programlar ve projeler yoluyla popülerleştiği görülmektedir.

III. 81 İL'DE GÖSTERGELERLE KADIN

A. Karneyi Nasıl Oluşturduk?

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi üç aşamada oluşturulmuştur: 1) Gösterge setinin belirlenmesi 2) Gösterge seti için gerekli olan verilerin toplanması 3) Endeks oluşturulacak alanların belirlenmesi ve endekslerin yapılandırılması.

Gösterge seti iki amaçla oluşturulabilir:

1. Mevcut durumun görülmesi ve bu amaçla mevcut verilerin kullanılması.
2. İleriye dönük beklentilerin ortaya konulması ve ideal durumda toplanması gereken verilerin tespit edilmesi.

Bir başka ifadeyle, sadece o an için toplanan veriler üzerinden göstergeler oluşturulabileceği gibi, mutlaka izlenmesi gereken alanlar-temalar üzerinden de, hâlihazırda veri olmasa da, göstergeler belirlenebilir. Böylelikle kurumların veri toplama sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmesi sağlanabilir. Bu çalışmada her ikisi bir arada kullanılmıştır. Karnede kullanılan göstergelere ve endekslere ilişkin **Teknik Arka Plan** EK 1'de yer almaktadır.

Karne çalışması 81 il için gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇŞGB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı ve belediyeler tarafından üretilen veriler, belediyelerin stratejik planları, performans programları ve faaliyet raporları, üniversitelerin ve kadın örgütlerinin yayınları kaynak olarak kullanılmıştır. Veri istenen kurumların listesi EK 3'de yer almaktadır. Derlenen verilerden gösterge seti oluşturulmuş ve yerel düzeyde cinsiyet eşitliği endeksi bu göstergeler üzerinden yapılandırılmıştır.

Ekonomik, kültürel ve sosyal yapıların-normların değişmesine paralel olarak göstergeler de değişim-dönüşüm geçirir. Örneğin şu an Türkiye’de kullanılan “kadın okuryazarlık oranı” yıllar itibarıyla artmaktadır. Oranlar %100’e yaklaştığında artık böylesi bir gösterge belirlemeye gerek kalmayacaktır. Bu nedenle göstergelerin kullanım süresi politikaların çözüm üretme kapasitesine bağlı olarak değişecektir. Belirli periyotlarla gösterge setinin gözden geçirilmesi-güncellenmesi ve karne hazırlanması hem çalışmanın yapılabirliği hem de sonuçlarının karşılaştırılması politikaların-hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından yararlı olacaktır.

Belediyelerin verdiği hizmetlere bakıldığında ise hem niteliksel hem de niceliksel ayrışmalar dikkati çekmektedir. Ortak hizmetler sınırlı olduğu için karşılaştırma göstergeleri de sınırlı olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi çalışmasında TÜİK temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca bakanlıkların web sitelerinde yer alan istatistik bölümlerinden, yayınlarından ve raporlarından yararlanılmıştır. Bu yöntemlerin yeterli olmadığı durumlarda veri bilgi edinme talepleri, telefon görüşmeleri ve yazılı talep bildirerek toplanmaya çalışılmıştır. Bilgi edinme araçlarına ilişkin bilgi EK 4’de yer almaktadır.

Türkiye’de veri konusunda yaşanan sıkıntılara önceki bölümde değinilmişti. Burada araştırma çerçevesinde karşılaşılan temel güçlükler aktarılmıştır. Veri toplama deneyimlerinin bundan sonraki çalışmalarda yol gösterici olması için güçlüklerin belirtilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

2013 Ocak ayında başlayıp aynı yılın Temmuz ayında sonlandırılan veri toplama aşamasında karşılaşılan güçlükler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Veri varlığı ve kaynakları: Türkiye’de veri toplama ve saklama konusunda TÜİK yetersiz kalmaktadır. Kurum ve kuruluşların topladıkları verileri birbirleriyle paylaşmaması, birçok kaynaktan ayrı ayrı veri isteme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

2. Verilerin sınıflandırılması ve standardizasyon: Verilerin sınıflandırılması ve standardizasyonu hem merkezi hükümet hem de yerel yönetimler açısından önemli bir sorun alanıdır. Örneğin, belediyelerden kadın çalışan sayıları talep edildiğinde verinin standart şekilde toplandığı

belirlenmiştir. Kimi belediyeler çalışan sayılarını taşıeron firmadaki çalışan sayılarıyla birlikte topladığı cevabını verirken, kimi belediyeler taşıeron firmalarda çalışan sayılarına erişemediklerini ifade etmiştir. Bu durum sınıflandırma ve standardizasyona ilişkin sorunlar yaratmanın yanı sıra belediyenin kaç personelle hizmet ürettiği bilgisine sahip olmadığını da göstermektedir. Tüm belediyelerden aynı veriler alınmadığı için taşıeron firmalarda çalışanların verisi karne hazırlanırken kullanılamamıştır.

3. Bilgi edinme formlarının birbirinden farklı düzenlenmiş olması, aynı bilginin bazı birimler tarafından paylaşılırken bazı birimler tarafından paylaşılmaması standardizasyon konusunda yaşanan diğer sorunlardandır.

4. Veri üretme sıklığı ve düzeni: Verilerin periyodik olarak toplanmaması karşılaşılan bir diğer sorundur. Örneğin ergen doğurganlık oranını⁵ hesaplamak için kullanılan “annenin yaşına göre doğumlar verisi” il bazında⁶ 2010 yılında son bulmaktadır. Erişilen en son veri 2010 yılına aittir, 2011 ve 2012 yılında bu veri ya toplanmamıştır ya da derlenip kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Aile içi şiddete yönelik en son veriler 2008 yılına aittir. Bu ve benzeri durumlar, çalışmada kullanılan verilerin tarihlerini paralel hale getirmeyi zorlaştırmıştır.

5. Verilerin periyodik olarak toplanmaması zaman içinde karşılaştırma yapmayı da olanaksız kılmaktadır. Bu durum iyileşme alanlarını ve politikaların etkililiğini görmemizi zorlaştırmaktadır.

6. Veri derleme düzeyleri (İl, NUTS II, NUTS I): Karne çalışması yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği düzeyini ölçme-değerlendirme üzerine kurgulanmıştır. Bu amaçla, kadının çalışma hayatındaki yerini görmek üzere kadın istihdamı ve işsizlik oranları, aile içi şiddet düzeyi, sosyal hayatta kadının durumu ortaya koyan başlık parası, kadının siyasal hayata katılımını gösteren kadın muhtar oranı, yargı mekanizmalarında kadının etkililiğini ölçmede kullanılan kadın hakim ve savcı sayısı verilerine il düzeyinde ihtiyaç duyulmaktadır. Yereli anlamamızı sağlayacak bu ve benzeri veriler il bazında EK 3’de belirtilen kurumlardan istenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

5 Ergen doğurganlık oranı 15 yaş altı nüfus ve 15-19 yaş arası nüfus için ayrı ayrı 15 yaş altı doğum oranı/ Tüm doğumlar ve 15-19 yaş arası doğum oranı/ Tüm doğumlar binde olarak hesaplandı.

6 Bu veri TÜİK Seçilmiş Göstergelerle İller yayınlarından her il için ayrı ayrı alınmıştır.

7. Verilerin bir bölümü örneğin kadın hakim ve savcı oranı Türkiye geneli, kadın istihdamı oranı NUTS II düzeyinde bulunmaktadır. NUTS II düzeyinde elde edilen veriler o bölgedeki illere ilişkin genel bir kaniya sahip olmamızı sağlasa da iller arasındaki farklılıklar nedeniyle o verilerin il düzeyinde kullanılması mümkün değildir. Araştırma kapsamında aynı NUTS II bölgesinde yer alan illerin toplumsal cinsiyet göstergelerinin birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle aynı NUTS II bölgesi içinde yer alan illerde istihdama ilişkin verilerin birbirine yakın olması için bir neden bulunmamaktadır. İstihdama ilişkin il düzeyinde cinsiyete duyarlı bir biçimde elde edilen tek veri kayıtlı istihdamdır.⁷ Bütün illerde kayıt dışılığın ve 15-65 yaş aralığındaki kadınların istihdama katılım eğilimlerinin eşit olduğu varsayımı üzerinden kayıtlı istihdam karnede değerlendirme göstergesi olarak kullanılmıştır. Kayıtlı istihdam verisi bu sınırlılıklar içinde yorumlanmalıdır.

8. Kadının sosyal hayattaki yerini iyileştirmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için verilerin cinsiyete duyarlı bir biçimde her kademedede (il-ilçe-mahalle düzeyinde) toplanması, standartlaştırılmış ve sürekliliği sağlanmış düzenli aralıklarla toplanması gerekmektedir.

9. **Verilerin paylaşımı:** Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile bilgiye erişimde büyük bir kolaylık sağlandığını söylemek mümkünse de hâlâ veri toplama ve paylaşmada eksikliklerin olduğu görülmektedir.

10. Yazılı olarak veri talep edilen kurumların bir bölümü “Yazıda talep edilen bilgilerin gönderilmesi uygun görülmemiştir” gibi yasal düzenleme çerçevesi dışında cevaplar vermişlerdir. Aynı veriyi bir kurum paylaşırken bir diğeri yasal gerekçeyle paylaşmama yoluna gitmektedir. Bilgi edinme protokolünde işleyiş ve kuralların iyi oturmamış olması nedeniyle kişiler kendi inisiyatifleriyle bilgileri paylaşıp paylaşmamaya karar verebilmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak için veri toplanması ve paylaşılmasıyla ilgili tüm kurumların aynı standartlarla davranmasını sağlayıcı tedbirler alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

7 Kayıt dışı istihdamın özellikle emek yoğun sektörlerde yüksek olduğu bilinmektedir. Bu nedenle emek yoğun sektörlerin örneğin tekstilin yaygın olduğu illerde istihdama katılım düzeyi ile kayıtlı çalışma arasındaki farkın diğer illere göre daha yüksek olacağı göz önünde tutulmalıdır.

11. Verilerin paylaşılması ve kullanıma sunulması ise ayrıca düşünülmesi gereken bir konudur. Hangi verinin hangi kurumdan edinilmesi gerektiği her zaman çok açık olmamakta, araştırma yapanların kamudaki işleyişi çok iyi bilmemesi ya da en son yapılanmaları takip edememesi durumunda veriye ulaşmak zorlaşmaktadır. İnternet ortamı da veriye kolayca ulaşılabilecek bir biçimde sunulmamıştır.

12. 6. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık eksikliği ve kavramlara uzaklık: Karne çerçevesinde elde edilmek istenen bir diğer veri belediyelerin bünyelerinde bir kadın birimi veya kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzerine kurulmuş bir merkez olup olmadığıdır. Belediyelere kadın biriminden/merkezinden bahsedildiğinde kavramsal olarak bu konuya yabancı oldukları görülmüştür. “Kadın biriminin” ne anlama geldiği ve ne amaçla kuruldukları açıklandıktan sonra böyle bir şeyi hiç duymadıklarını söyleyen belediye çalışanları olmuştur. Dahası kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çalışmalar yürütmesi amaçlanan böylesi bir birime gerek olmadığı yönünde geri bildirimler de alınmıştır. Geri dönüşler birlikte değerlendirildiğinde özellikle yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığının yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

13. 7. Yetki Karmaşası: Belediyelerde her ne kadar hangi birimin hangi işlerden sorumlu olduğu biliniyorsa da bölümler arasındaki karmaşa yaşandığı da görülmektedir. Görüşme yapılan bölümün konunun kendi görev alanlarına girmediğini söyleyip başka bir müdürlüğe-bölüme-birime yönlendirdiği, yönlendirilen yeni birimin tekrar eski bölümle bağlantı kurduğu durumlar yaşanmıştır. Veri toplama sürecinde kurumların kendi içerisinde bilgi akışı ve yetki alanı konusunda problem yaşadıkları gözlemlenmiştir.

14. 8. Ulaşılamayan veriler: Karne hazırlık sürecinde kadın erkek eşitliğini değerlendirmeyi olanaklı kılacak göstergeler saptanmıştır. Göstergeler, ilgili verilerin varlığı koşulunda oluşturulabilir. Türkiye’de temel sayılabilecek göstergeleri, örneğin anne ölüm oranı gibi, oluşturmak için il düzeyinde veriye ulaşmak mümkün olmamıştır. Sağlık Bakanlığı bu konudaki bilgi talebini 4982 sayılı yasaya dayanarak karşılamamıştır. BM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII) yerele uyarlanırken anne ölüm oranı verisinin il düzeyinde

derlenmemesi nedeniyle bölge verisinin baz alınmasına neden olmuştur. Yine kadınların yaşam koşullarını belirleyen önemli bir gösterge olan aile içi şiddet gibi veriler il düzeyinde toplanmamaktadır. Anne ölüm oranı verisinin yokluğu en temel insan haklarından sağlık hizmetlerine erişimi il düzeyinde karşılaştırmamızı engellemiş, aile içi şiddet verisinin il bazında ulaşılamazlığı ise acil önlem alınması gereken illeri tespit etmeyi olanaksızlaştırmıştır.

15. Verinin temel amaçlarından biri politika yapım sürecinde yol gösterici olmasıdır. Mevcut durumu ortaya koyan veriler olmadan kadının toplumdaki yerini iyileştirmeye yönelik etkili politikaların tespit edilmesi ve uygulanması olası gözükmemektedir. Elbette il düzeyinde veri üretildiği halde bu üçüncü kişilerle paylaşılmıyorsa bu da başka bir sorun alanına işaret etmektedir.

16. Karne çalışmasında veri derleme konusunda gösterilen ısrarın temel amacı politika yapımcıların ve uygulayıcıların bu süreçteki aksaklıkları fark etmesini sağlamaktır. Sonuçta karne çalışmasının bir amacı da veriye dayalı politika üretimine katkı sağlamaktır.

Karne çerçevesinde iki endeks **Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi** oluşturulmuştur. Ayrıca iller 5 hizmet alanı 1) kadınlara yönelik hizmetler 2) eğitim 3) sağlık 4) çalışma yaşamı ve 5) karar mekanizmalarına katılım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kurslar ve gönüllü faaliyetlere ise genel itibarıyla değinilmiştir. 81 il'e bakıldığında kadınlara yönelik ihtisaslaşmış hizmetler (örneğin sığınmaevi) üreten merkezler ile eğitim ve siyasi katılıma ilişkin verilerin tüm iller için derlenebildiği görülmektedir. İlleri birbirlerine göre karşılaştırmaya olanak tanıyan bu veriler haritalama yoluyla görselleştirilmiştir. Böylelikle bölgeler arasındaki farklılıklar ve yoğunlaşma alanları görülmüştür.

B. Karnede Kullanılan Endeksler

Karne ve endeks oluşturmanın ilk aşaması göstergelerin belirlenmesidir. Göstergeler çalışmaların/araştırmaların amaçlarına ve önceliklerine göre değişmektedir. Bir anlamıyla gösterge belirlenme süreci, "ne için", "amacı

ne” ve “nereye ulaşmak istiyor” soruları etrafında şekillenmektedir. Karne çalışmasında gösterge belirlenirken iki adımlık bir süreç takip edilmiştir. İlk aşamada kadınların toplumsal konumlarını ortaya koymak için gerekli olan göstergeler belirlenmiş, ardından mevcut verilerle hangi göstergelerin oluşturulabileceği tespit edilmiştir. Türkiye’de 81 il düzeyinde saha çalışması yapılarak elde edilmiş güncel veriler üretilmediği için mevcut verilerle oluşturulabilen göstergelerle çalışma yoluna gidilmiştir.

Çoklu göstergeler kullanılarak Türkiye’de illeri değerlendirecek bir endeks oluşturma fikri başından itibaren projenin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak Türkiye’de böylesi çalışmaların daha önce yapılmamış olması ve kadınların güçlenme düzeyini gösteren veriler arasındaki ilişkinin analiz edilmemiş olması zorluk alanı olarak ortaya çıkmıştır. Yine verilerden türetilen göstergelerin ağırlıklandırılması bir tercih olmaktan öte ampirik çalışmaların sonucu olmak zorundadır. Her ne kadar kadın konusunda daha önce yapılmış çalışmalar kadının güçlenmesi, istihdama katılımı ve yoksullukla mücadelede eğitimin temel önemde bir belirleyici olduğunu söylese de hangi düzeyde ağırlık verilmesi gerektiğine dair kesin bir şey söylememektedir. Bu nedenle mümkün olduğunca öznel değerlendirmelerden kaçınmak için Türkiye’de illeri birbirleri ile karşılaştırarak değerlendiren özgün bir endeks oluşturmaktan kaçınılmıştır. Bunun yerine Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği (GII)** endeksinden yola çıkılarak **1- Yereller için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi oluşturulmuş ve 81 il bu endekse göre sıralanmıştır.** Ayrıca **2- İlleri sadece il düzeyindeki verileri kullanarak karşılaştırmak için Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi** hazırlanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi, belediye meclisinde kadın oranı, kayıtlı kadın istihdamı, kadınların ortaöğretim ve üst düzey eğitimden mezuniyet durumu, ergen annelik ve anne ölümleri üzerinden oluşturulmuştur. Anne ölüm oranı için NUTS I verisi kullanılmıştır.

Ek	Kadınlar için
Ee	Erkekler için
AÖÖ	Anne ölüm oranı
EDO	Ergen doğurganlık oranı
BMT	Belediye meclisinde temsil oranı
EO	Ortaöğretimde ve yükseköğretimde mezun oranı
KKİÖ	Kayıtlı istihdamı oranı

$$E_K = \sqrt[3]{\left(\frac{10}{AÖÖ} \times \frac{1}{EDO}\right)^{\frac{1}{2}} \times (BMT_K \times EÖ_K)^{\frac{1}{2}} \times KKİÖ_K}$$

$$E_E = \sqrt[3]{1 \times (BMT_E \times SEO_E)^{\frac{1}{2}} \times KKİÖ_E}$$

$$EI = 1 - \frac{HARM(E_K, E_E)}{E_{K,E}}$$

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi daha öncede ifade edildiği üzere sadece il düzeyinde var olan veriler kullanılarak oluşturulmuştur. Endekste belediye meclisinde kadın temsili, lise ve üniversite mezunu kadın oranı, çocuk anneliği ve kayıtlı kadın istihdamı kullanılmıştır. İl düzeyinde anne ölüm oranına ulaşamadığı için bu gösterge endekse dahil edilmemiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'ne göre kadın ile erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Tunceli, Bolu, Düzce ve Eskişehir izlemektedir (Cinsiyet Eşitliği Endeksi EK 5'de yer almaktadır). İstanbul özellikle kayıtlı istihdam oranı ve lise ile üniversite mezunu nüfusun yoğunluğu ile üst sırada yer almaktadır. İstanbul'un en zayıf olduğu nokta kadınların siyasi yaşamda temsilidir. Büyükşehir Belediye Meclisinde kadın oranı %10,67'dir. Tunceli hem eğitim göstergeleri ve hem de siyasi yaşam katılım göstergeleri ile öne çıkmaktadır. Türkiye geneline baktığımızda lise mezunu kadın nüfus oranının en yüksek olduğu 5., üniversite mezunu kadın oranının en yüksek olduğu 17. ildir. Belediye meclisinde kadın temsil oranında ise Diyarbakır ile birlikte birinci sırada

yer almaktadır. Yerel Eşitlik Endeksinde Ankara 15. ve İzmir 22. sırada yer almaktadır. İzmir eğitim ve kayıtlı istihdamda ilk 5 il içinde olmasına rağmen kadınların düşük siyasi temsili nedeniyle alt sıralarda yer almaktadır. İzmir Büyükşehir Belediye meclisinde %4,69 kadın oran ile İzmir 81 il içinde 70.sırada yer almaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi göre kadınların en iyi durumda olduğu il İstanbul'dur. İstanbul'u Tunceli, Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir izlemektedir (Endeks için bakınız EK 6). Bu illerin temel ortak özelliği eğitim göstergelerinin diğer illere göre daha iyi olmasıdır. Yine Tunceli ergen yaşta anneliğin en düşük olduğu il iken İstanbul ergen doğurganlık oranının en düşük olduğu 5. ildir. Endekste İzmir 19. sırada yer almaktadır.

Karnede kadınların durumunu kentle birlikte değerlendirmek için kent düzeyinde hizmet verilerine de yer verilmiştir. Kentsel alanların izlenmesi için Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Yerleşimleri Programı, Habitat çerçevesinde Kentsel Göstergeler Programı oluşturulmuştur. Program dahilinde 42 gösterge belirlenmiştir.⁸ Göstergeler aşağıdaki temalara ilişkindir.

- Barınma
- Sosyal kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma
- Çevre yönetimi
- Ekonomik kalkınma
- Yönetişim

Karnede il düzeyinde var olan eğitim ve sağlık alanındaki öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, doktor başına kişi sayısı ile ekonomik durumu gösteren yeşil kart kullanan nüfus oranına yer verilmiştir.

Merkezi yönetim birimlerinin uyguladığı politikalar, yerelerde kadınların durumunu etkilemektedir. Bunun yanı sıra özellikle son yıllarda gerçekleşen yasal değişiklikler ve kentsel alanlarda yaşayanların daha fazla hizmet talebinde bulunması yerel yönetimlerin faaliyetlerini önemli kılmıştır. Yerel düzeyde üretilen politikaların cinsiyete duyarlılık dereceleri, kadınların yaşamını doğrudan etkilemektedir. İlleri birbirlerine göre karşılaştırırken, bu nedenle, il müdürlüklerinin ürettiği hizmetlerin çıktıları ve yerel yönetimlerin hizmetleri göz önünde tutulmuştur.

8 http://www.unhabitat.org/downloads/docs/Urban_Indicators.pdf

IV. Hizmet Alanlarının Değerlendirilmesi

Karne çalışmasında endekslerin yanı sıra iller kadına yönelik hizmetler, sağlık, eğitim, çalışma yaşamı ve gelir, karar mekanizmalarına katılım ve kurslara katılım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

A. Kadınlara Yönelik Hizmetler

Kamu tarafından sunulan hizmetleri genel ve özelleşmiş belirli gruplara yönelik hizmetler olarak sınıflandırmak mümkündür. Genel hizmetler tüm vatandaşlara sunulan/sunulması öngörülen altyapı, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim vb. olarak sıralanabilir. Genel hizmetlerin tüm vatandaşlara sunulması bu hizmetlerden herkesin eşit bir biçimde yararlandığı anlamına gelmemektedir. Bu hizmetler de cinsiyet odaklı eşitsizliklerden payını almaktadır. Belirlenmiş gruplara yönelik hizmetler ise şu veya bu biçimde dezavantajlı konumda olan gruplara destek vermek için oluşturulmuş hizmetler olarak tanımlanabilir. Kadınlar söz konusu olduğunda sığınmaevleri, toplum ve kadın danışma merkezleri örnek olarak verilebilir.

Karne çerçevesinde illerin kadınlara yönelik hizmetleri sığınmaevleri, toplum merkezleri, kadın danışma ve aile danışma merkezleri üzerinden değerlendirilmiştir. Çocuk bakımı kadınların, erkeklerin ve toplumun ortak sorumluluğundadır. Ancak mevcut yapılanma içinde çocuk bakımının kadınlar üzerinden gerçekleşmesi bu konuda atılacak adımların kadınların hayatını daha doğrudan etkilemesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle değerlendirmeye kreşler de dahil edilmiştir. Yine yaşlılığın nasıl ve nerede geçirildiğini görebilmek açısından huzurevi hizmetinden kimlerin yararlandığına bakılmıştır.

Kadınlara yönelik hizmet üreten kurumlarda çeşitlilik gözlemlenmektedir. ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne bağlı sığınmaevleri, şiddet önleme ve izleme merkezleri, danışma merkezleri, toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri bu çerçevede sayılabilir. Yerel yönetimler

(belediyeler) tarafından da benzer merkezlerde hizmetler üretilmektedir. Belediyelerin kadına yönelik hizmet üretme düzeyi, özellikle sığınmaevi ve danışma merkezi söz konusu olduğunda, kadınların sorunlarına duyarlılık düzeyini göstermektedir. ASPB ve yerel yönetimler dışında Diyanet İşleri Başkanlığı da kadınlara yönelik hizmetler vermektedir. Bu amaçla kadınlara danışmanlık üzere Aile, İrsat ve Rehberlik Büroları kurulmuştur. Bürolarda kadınlara yaşadıkları sorunlara ilişkin İslam dini çerçevesinde danışmanlık verilmektedir. Büroların bu yönüyle dindar kadınların hizmet aldığı merkezler olduğu söylenebilir. 2003 yılında ilki açılan Büroların şu an sayısı 52'dir (2013 itibarıyla).

Merkezi yönetim, ASPB tarafından kadınlara sunulan hizmetlerde belirli standartların olduğu, hangi hizmetlerin kim tarafından verileceğinin önceden belirlendiği görülmektedir. Belediyelerin ise, ortak yasal mevzuata sahip olmalarına rağmen, hangi hizmet alanlarına ağırlık verecekleri ve nasıl verecekleri değişebilmektedir. Dolayısıyla belediyelerin verdikleri hizmetler, hizmetlerin nitelikleri ve nicelikleri birbirinden farklı olabilmektedir.

Toplum merkezleri "hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan sosyal hizmet kuruluşları"⁹olarak tanımlanmaktadır. Toplum merkezleri, kadınların hem sosyalleşmesi hem de danışmanlık ve destek alması için oluşturulmuş yapılardır. Özellikle dezavantajlı bölgelerde kurulması öngörülen toplum merkezleri kente entegrasyon ve kadının güçlenmesini hedeflemeleri açısından önemlidir.

Kadın danışma merkezleri, şiddete maruz kalmış olan kadınların sorunlarının çözümü için destek aldıkları, kadının durumunun değerlendirilerek ihtiyaç duyduğu hizmetlere ve gerektiğinde sığınmaevlerine yönlendirildikleri birimlerdir. Belediyeler tarafından da danışma merkezleri açılabilir. Merkezlerde kadınlara yönelik eğitim vb. faaliyetlerde yapılmaktadır.

9 24106 sayılı Toplum Merkezleri Yönetmeliği.

Aile Danışma Merkezleri “Ailenin gelişmesi ve güçlenmesi için; bireylerinin katılımcı, üretken, kendine yeterli hale gelmesi ve sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici hizmetler veren kuruluşları”¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar tüm aileyi hedeflese de Aile Danışma Merkezleri kadınların yararlandığı-bildiği yerlerdir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile kurulmuştur. Yedi gün 24 saat hizmet veren merkezler 14 ilde açılmıştır (Ağustos 2013 itibarıyla). Bu iller Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Malatya, Mersin, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon’dur. Daha önce farklı birimlere bağlı olarak faaliyet gösteren Alo 183, ilk kabul ve sığınmaevleri ŞÖNİM’e bağlı olarak çalışmaktadır.

Sığınmaevleri şiddete maruz kalan kadınların çocuklarıyla birlikte geçici bir süre için kaldıkları merkezlerdir. Sığınmaevleri sadece barınma değil, psikolojik ve sosyal desteklerin sunulduğu kadınları güçlendirmeyi hedefleyen kurumlardır. Toplum merkezleri, danışma merkezleri ve sığınmaevlerinin varlığı ve sayısı yönetimlerin kadının güçlenmesine ve aile içi şiddetle mücadelede verdikleri önemi göstermektedir.

Aile içi şiddetle mücadelede başvuru kurumlarının başında emniyet ve jandarma gelmektedir. Emniyet bünyesinde aile içi şiddetle ilgili bir birim müdürlüğü bulunmaktadır; ancak karakollarda özel bir birim açılmamıştır. Jandarmaya bağlı olarak 14 ilde Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği Birimi görev yapmaktadır.¹¹ Bu birimlerde çalışanlar aile içi şiddet konusunda eğitim almıştır. Hem polis hem jandarma karakollarında şiddet mağduru kadınların ifadeleri alındıktan sonra “şiddet izleme formu” doldurulmaktadır. Formların doldurması zorunludur ve tüm bilgiler Emniyette bir internet ağında toplanmaktadır.

10 <http://www.aile.gov.tr/tr/2753/Gercek-Kisiler-ve-Ozel-Hukuk-Tuzel-Kisileri-ile-Kamu-Kurum-ve-Kuruluslarinca-Acilacak-Aile-Danisma-Merkezleri-Yonetmeligi-Taslagi> (Erişim tarihi Eylül 2013)

11 İstanbul, Ankara, İzmir, Aydın, Erzurum, Antalya, Diyarbakır, Bursa, Adana, Konya, Balıkesir, Şanlıurfa, Muğla ve Samsun.

Şiddetle mücadelede en önemli mekanizmalardan biri hukuktur. Hukuki süreçte, özellikle küçük kentlerde kadınlara süreç, başvuracağı kurumlar, kullanabileceği araçlar ve yararlanabileceği yasalar hakkında bilgi aktaracak mekanizmaların kısıtlı olması ya da bulunmaması temel sorun alanıdır. Türkiye’de 13 baroda kadınlara destek veren bir mekanizma tanımlanmamıştır. 15 ilde ise var olduğu halde etkin değildir. Büyükşehirlerin hepsinde barolarda kadın merkezi, kadın kurulu ve/veya kadın komisyonu adı altında birimler bulunmaktadır. Adli yardım sürecinde kimi avukatların şiddete ilişkin gerekli bilgi ve bakış açısına sahip olmaması, eğer bir yaralama ve yoğun bir şiddet söz konusu değilse davanın önemsenmemesi, sık sık avukatların değişmesi, kadından ücret alınmadığı için ona gerekli bilgi ve süreci aktarma konusunda isteksiz davranması, kadının avukata ulaşamaması vb. sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Hukuki süreçte kadını ve varsa çocuklarını destekleyecek diğer mekanizmaların (sağlık, barınma, eğitim, psikolojik destek, iş desteği, maddi yardım vb.) eksikliği önemli bir sorundur.

Kadınlara yönelik hizmetler merkezi yönetim ve yerel yönetimler dışında kadın örgütleri tarafından da verilebilmektedir. Kadın örgütlerinin yaptığı çalışmaları bir bütün olarak gören, izleyen bir mekanizma olmaması nedeniyle burada kadın örgütleri tarafından verilen hizmetlere yer verilmemiştir.

Karne oluşturulurken iller toplum merkezi, kadın danışma merkezi, aile danışma merkezi ve sığınmaevlerinin var olup/olmamasına ve sayısına göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken illerin nüfus büyüklükleri de göz önünde tutulmuştur.

İller hizmet merkezlerine göre değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

- 1. 29 ilde ASPB’ye bağlı olarak hizmet veren Toplum Merkezi bulunmamaktadır. Toplum merkezi olmayan iller şunlardır:** Afyon, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bartın, Bayburt, Bilecik, Burdur, Çankırı, Elazığ, Erzurum, Gümüşhane, Isparta, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Ordu, Osmaniye, Rize, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Tunceli, Uşak, Yalova. Kadınları güçlendirmeyi ve kente entegrasyonunu sağlamayı hedefleyen toplum merkezlerinin

var oldukları illerde sayı olarak yetersiz oldukları görülmektedir. Türkiye’de toplam toplum merkezi sayısı 88’dir (ASPB, Haziran 2013).

Artvin, Bayburt, Bilecik, Gümüşhane, Kastamonu, Şanlıurfa ve Tokat illerinde ise toplum merkezi olmadığı gibi, aile danışma merkezi ve kadın danışma merkezi de bulunmamaktadır. Bu illerden kadınların gidebileceği, danışmanlık alabileceği herhangi bir merkez yoktur.

2. 42 ilde büyükşehir/merkez belediyeleri tarafından işletilen kadın danışma merkezleri bulunurken 39 ilde böylesi merkezler açılmamıştır. Kadın danışma merkezi olmayan bu illerden üçü Adana, Kayseri ve Erzurum büyükşehir belediyesi statüsündedir. **Kadın danışma merkezi bulunmayan iller şunlardır:** Adana, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Aksaray, Ardahan, Artvin, Bayburt, Balıkesir, Bingöl, Bilecik, Bitlis, Bolu, Burdur, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Karabük, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kilis, Manisa, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sinop, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Yalova, Yozgat, Zonguldak. Merkez belediyeleri tarafından danışma merkezi açılmayan 6 ilin ilçe belediyelerinin merkez açtığı görülmektedir. Bunlar Yüreğir (Adana), Doğubeyazıt (Ağrı), Burhaniye (Balıkesir), Tatvan (Bitlis), Samandağ (Hatay) ve Viranşehir (Şanlıurfa)’dir. Bu durum merkez açma kararının finansal sorunlardan kaynaklanmadığını, belediyelerin önceliklerinden etkilendiğini göstermektedir.

3. 11 ilde sığınmaevi bulunmamaktadır. Sığınmaevi olmayan iller şunlardır; Adıyaman, Ardahan, Bartın, Bitlis, Isparta, Karaman, Muş, Niğde, Rize, Sinop, Şanlıurfa. Bu illerin hepsinin nüfusu 50 binin üzerindedir. 5393 sayılı Belediye yasasında nüfusu 50 bin ve üzeri yerleşim yerlerinde sığınmaevi açılması öngörülmekteydi. 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile nüfusu 100 bin ve üzeri olan belediyelere sığınmaevi açma zorunluluğu getirilmiştir. Ardahan ve Kilis hariç sığınmaevi bulunmayan tüm illerin nüfusları 100 binin de üzerinde yer almaktadır.

Üç büyük kente İstanbul, Ankara ve İzmir’e bakıldığında, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri tarafından sığınmaevi hizmeti verilirken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sığınmaevi hizmeti verilmediği görülmektedir. İstanbul’da sığınmaevi hizmeti ya ilçe belediyeleri ya da ASPB tarafından yerine getirilmektedir.

Büyükşehirlere bakıldığında **Adana, Erzurum, Konya ve Kayseri’de yerel yönetimler (Büyükşehir Belediyeleri ve ilçe belediyeleri) tarafından açılan herhangi bir sığınmaevi bulunmadığı**, bu illerde var olan tek sığınmaevinin ise ASPB bağlı olarak hizmet verdiği görülmektedir.

Türkiye’de toplam sığınmaevi sayısı 116’dır (ASPB, Haziran 2013). 15 yaş üstü nüfus baz alındığında sığınmaevi olduğu halde sayısının yetersiz olduğu iller sırasıyla Konya, Manisa, Kayseri ve Balıkesir’dir.¹²

4. Çocuk bakımı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir sorun alanı olarak durmaktadır. Türkiye’de aile ve ev dışında çocuk bakımını sağlamak üzere kreş ve gündüz bakımevleri ile anaokulları oluşturulmuştur. Kreş ve gündüz bakım evleri 0-6 yaş aralığındaki çocuklara bakım sağlayan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlardır. Anaokulu ise 36-72 aylık çocukların kabul edildiği MEB’e bağlı olarak açılan merkezlerdir. İş kanununa göre en az 150 kadın işçi çalıştıran işyerleri kreş açmak zorundadır. Ancak sadece kadın işçi baz alındığı için işverenler üzerinde bir baskı mekanizması işlevi görmemektedir. Kreş açmak yerine kadın işçi sayısını 150’nin altında tutmak bir tercih olarak gündeme gelmektedir. 2013 yılı Bütçe Kanun tasarısında kamu kurum ve kuruluşlarında var olan kreşlere kaynak aktarılmayacağı belirtilmektedir¹³. Bu koşullarda bakım hizmeti piyasadaki kreşlerden alınmaktadır. Özel sektör tarafından açılan kreşlere bakıldığında ise kentleşme düzeyine göre illerde sayının farklılaştığı görülmektedir. Muğla, Antalya ve Ankara 0-4 yaş arası çocuk başına en fazla kreşin açıldığı kentlerdir.

5. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde bakılması gereken bir diğer hizmet türü **yaşlılara sunulan hizmetlerdir**. Bu alanda iki hizmet öne çıkmaktadır: 1) huzurevlerinde sunulan kurum bakımı ve 2) evde bakım hizmetleri. Huzurevlerine bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla sayıda olduğu görülmektedir, bunun istisna olduğu iki il İzmir ve Ankara’dır. Huzurevi hizmetinden erkeklerin daha fazla yararlanması, kadınlarda

12 Sığınmaevi sayısı diğer illerde de yetersiz olmasına rağmen bu iller özellikle dikkat çekicidir ve öncelikli müdahaleyi gerektirmektedir.

13 <http://www.dap.gov.tr/content/KURUMSAL/pdf/2013myb.pdf>

doğuştan beklenen yaşam süresinin erkeklerden yüksek olması nedeniyle yaş dışındaki değişkenlerle açıklama yapmayı gerektirmektedir. Yaşamları süresince erkeklerin bakım hizmetleri kadınlar tarafından yerine getirildiği için erkeklerin yalnız kaldıkları durumlarda bakımlarını yerine getirmekte zorlandıkları ve dışarıdan desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir. Türkiye’de 56 ilde huzurevi bulunurken 25 ilde huzurevi bulunmamaktadır. Huzurevi bulunmayan iller Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep hariç hiçbir ilde huzurevi açılmamıştır.

Evde bakım hizmetleri ASPB ve belediyeler, özellikle büyükşehir belediyeleri, tarafından yerine getirilen yaygın bir hizmet türüdür. Bu hizmetlere ilişkin il düzeyinde cinsiyet temelinde veri olmadığı için burada değerlendirme yapılamamıştır.

B. Eğitim

Toplumsal refah ve kalkınmanın en temel alt yapılarından biri olan eğitim alanında ilerleme, ortalama eğitim düzeyinin yükselmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin toplumsal cinsiyet boyutuyla düşünülmesi ve eşitliğin sağlanmasına dönük adımların atılmasıyla sağlanabilir. Eğitim kadınların güçlenmesi, bağımlılık ilişkilerinin dışına çıkması açısından önemlidir. Kız çocuklarının ve kadınların eğitimine yapılan yatırımlar sosyal ve ekonomik kazancı beraberinde getirmektedir. Bunların yanı sıra eğitime yapılan yatırımların sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi sağlayan önemli araçlardan biri olduğu kanıtlanmıştır (United Nations’dan aktaran: Özsoy vd.,1995).

Eğitim, özellikle toplumda dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmede ve kadınların evin “özel alanın” dışına çıkıp kamusal alan içerisine dahil olabilmelerini sağlamada önemli bir faktördür. Kadınların eğitim düzeyi ekonomik, sosyal ve politik hayata katılımlarını doğrudan etkilemekte, güçlenmeleri ve kapasitelerinin ortaya çıkarmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücü piyasalarına dahil olma ve tutunma oranları da yükselmektedir. Yüksekokul veya üniversite mezunlarının %70.9’u işgücüne katılırken bu oran ilköğretim düzeyinde %20.7’e inmektedir (TÜİK, 2012).

Eğitim, kadının aile içinde statüsünü de belirleyen önemli etkenlerden biridir. Yapılan araştırmalarda aile içerisinde alınacak kararlarda erkeğin ön planda olduğu hanelerdeki kadınların hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlardan oluştuğu görölmektedir (TNSA, 2008).

Türkiye’ de İl Bazında Eğitimde Mevcut Durum

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşişsizliğinin boyutlarını görmemizi sağlayacak birkaç temel gösterge bulunmaktadır. Bunlar:

- Kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık oranı
- Kız ocuklarında ve erkek çocuklarında okullaşma oranları (ilk- orta- yükseköğretim)
- 15 yaş üstü nüfusun lise ve üniversite mezunu oranları
- Kadınlarda ve erkeklerde 25 yaş üstü üniversite mezunu olma oranıdır.

İl bazında Okuryazarlık Oranlarının Değerlendirilmesi:

2011 verileri ile il bazında kadınların okuryazarlık oranına baktığımızda;

- 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen kadınların oranının en yüksek olduğu ilin şırnak (%27) olduğu görölmektedir. şırnak’ı, Siirt (%26) ve Muş (%25) izlemektedir.
- Okuma yazma bilmeyen kadın oranının en düşük olduğu iller; Antalya (%3), Niğe (%3), Çanakkale (%4), İzmir (%4), Nevşehir (%4), Tekirdağ (%4), Ankara (%5), Kırşehir (%5), Muğla (%5) ve Yalova’dır (%5).
- **Büyükřehirlere¹⁴ bakıldığında** okuma yazma bilmeyen kadın oranının en yüksek olduğu ilk üç ilin Diyarbakır (%22), Erzurum (%16) ve Gaziantep (%14) olduğu görölmektedir.

14 Bu metinde değerlendirilen Büyükşehir Belediyeleri 12.11.2012 tarihinde kabul edilmiş 6360 sayılı kanun ile Büyükşehir ilan edilmiş on üç yeni büyükşehir belediyesini kapsamamaktadır.

Okur-yazarlık oranlarına yaş üzerinden bakıldığında kadınların durumunda önemli iyileşmeler olduğu göze çarpmaktadır. 14-17 yaş aralığında okuma yazma bilmeyen kız çocukları oranının en yüksek olduğu il 4,1% ile Van'dır. Aynı ilde 50 yaş üstü kadınlarda okur-yazar olmayanların oranı ise %53,5'dir. Okuma yazma bilmeme ileri yaşlardaki kadınların temel sorunlarından biridir. Doğal olarak bu konuda yapılacak çalışmalarda yetişkin kadınları hedef almalıdır.

Türkiye'de bölgeler arası okuryazarlık oranlarında farklılıkların görülmesi 1) geleneksel erkek egemen yaşam pratiklerinin bazı illerde daha yoğun olarak yaşanması ve 2) devlet tarafından anadilinde eğitim hizmetinin sunulmaması çerçevesinde değerlendirilebilir.¹⁵

İl Bazında Kadın ve Erkekler Arasında Okullaşma Oranları:

Ortaöğretimde erkek ve kız çocuklarının il bazında okullaşma durumlarına bakıldığında genel olarak erkek çocuklarının kız çocuklarından biraz daha yüksek okullaşma oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Kız ve erkek çocukların ortaöğretimde okullaşma oranlarının arasındaki farkın uçurum seviyesinde olmamasının en büyük nedenlerinden biri ilköğretimde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim olarak gösterilebilir (Koç v.d.:2012). Bunun yanı sıra eğitim olanaklarından yoksun kız çocukları için hayata geçirilen projelerin ("Kardelenler", "Baba Beni Okula Gönder" vb.), kız çocuklarının okullaşma oranı üzerinde olumlu yansımalarını görebiliriz.¹⁶ Fakat gerek kesintisiz sekiz yıl zorunlu eğitim gerekse gönüllü kuruluşların çabaları, iller arasında okullaşma oranları arasındaki farkı kapatamamaktadır. TÜİK'in "Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim Birimi'nden yararlanarak yayınladığı 2012/2013 öğretim yılı başı verileri değerlendirildiğinde;

1. Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu il %30,59 ile Ağrı'dır. Ağrı'yı sırasıyla Muş (%30,78) ve Van (%35,38) izlemektedir. Ağrı %39,91 ile erkek çocuklarının da ortaöğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu ildir.

15 Toplumsal cinsiyet ve anadili ilişkisini ortaya koyan çalışmalar için bkz: Derince M.Ş., Toplumsal Cinsiyet Eğitim ve Anadili, 2012 ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2003). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara

16 Hürriyet Eğitim "Kampanyalarla Kızların Okullaşma Oranı Arttı, 2013" URL: <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23231243.asp> (Son Erişim tarihi:29.07.2013)

2. Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il Bilecik'tir (%91,08). Bilecik'te erkek çocuklarının okullaşma oranı kız çocuklarından biraz daha düşüktür, %90,3.

Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il %96,72 ile Bolu'dur. Aynı ilde kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranı ise %86,5'tir.

3. **Büyükşehirlere** bakıldığında kız çocuklarında ortaöğretimde okullaşma oranının en yüksek olduğu il %85,63 ile Eskişehir, **en düşük olduğu büyükşehir** %50,35 ile Erzurum'dur. Erzurum'da erkek çocuklarında bu oran %59,38'dir.

4. 25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en düşük olduğu il Ağrı (%3,69), en yüksek olduğu il ise Ankara (%18,45)'dir. Ankara'yı, İzmir (%13,64) ve İstanbul (%13,42) izlemektedir. Aynı illerde erkeklerin oranı ise sırasıyla %25,16, %17,62 ve 16.91'dir. Yetişkin kadın nüfusun eğitim durumu kadın istihdamı ve kadın yoksulluğu açısından önemli bir göstergedir.

a. Üniversite mezunu kadın ve erkek oranlarında makasın (aradaki farkın) en çok açıldığı iller Hakkari (%9,15), Bayburt (%8,66) ve Elazığ'dır (%8,29).

b. Büyükşehirlerde üniversite mezunu kadın ve erkek oranları arasında makasın en çok açıldığı iller ise sırasıyla, Diyarbakır (%7,35), Konya (%7,19) ve Erzurum'dur (%7,14).

Tablo 1: Tablo 1: Eğitim Göstergeleri

	il	%
Ortaöğretimde Kız çocuklarının okullaşma oranının en düşük olduğu il	Ağrı	30,59
Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranının en yüksek olduğu il	Bilecik	91,08
25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en düşük olduğu il	Ağrı	3,69
25 yaş ve üzeri üniversite mezunu kadın oranının en yüksek olduğu il	Ankara	18,45

Kadın ve erkeklerde okuryazarlık ve okullaşma oranları arasındaki fark cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin göstergeleridir. Karnede de gördüğümüz üzere Türkiye’de eğitimin her aşamasında kadın ve erkekler arasındaki fark kadınların aleyhine olmaktadır. Bulgulara göre günümüzde hâlâ kız çocuklarının ve kadınların okullaşma oranı erkek çocuklarından geride seyretmektedir. Bölgeler arasındaki farklılıklar ise cinsiyetler arasındaki farklılıklardan daha yüksektir. Bunların yanı sıra gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklı düşük gelir gruplarına mensup tarım ile uğraşan haneler kız çocuklarını potansiyel işgücü olarak algılamakta ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kız çocukları ve kadınlar eğitim hakkına ulaşamamaktadırlar. Dolayısıyla ülkemizde daha önce yapılmış toplumsal cinsiyet çalışmalarında kız çocuklarının ve kadınların eğitimde uzun süre kalmalarını engelleyen pek çok kültürel, ekonomik ve siyasi nedenin tablodaki oranlara yansıdığı söylenebilir.

C. Sağlık

Sağlık insanın hayat kalitesini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişmesi ve hizmetten uygun ortamlarda yararlanabilmesi bir insan hakkıdır. Bu hak, kadının özel ve sosyal hayata katılımı ve katkısı için de vazgeçilmezdir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) 12. maddesinde kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetlerinden eşit yararlanabilmesi için taraf devletlerin kadına yönelik ayrımcılığı önlemesi yer almaktadır.¹⁷

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Bölgesi tarafından 2001 yılında hazırlanan Avrupa Kadın Sağlığı Stratejik Eylem Planı’nda kadın sağlığı kadının insan hakları çerçevesinde ele alınmıştır. DSÖ kadın sağlığının iyileştirilmesine yönelik program ve politikaların ön koşullarını şu şekilde tanımlanmaktadır (Akın, Esin, Çelik, 2003):

17 CEDAW Madde 12: “1.Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık alanında kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldırarak bütün önlemleri alacaklardır. 2.Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla Taraf Devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir”.

- CEDAW gereğince kadına karşı her türlü ayrımcığın önlenmesi için çalışmalar yapıyor olması
- İnsan hakları hukukunun kabul edilmiş ve uygulanıyor olması,
- Kadının güçlendirilmesi, eğitim ve karar mekanizmalarına katılım yoluyla toplumsal cinsiyette hakkaniyet ilkesinin hayata geçirilmesi için çalışmalar yürütülüyor olması,
- Gelişmiş ülkelerde bile yoksulluğa en fazla maruz kalan grubun kadınlar olduğu, bundan hareketle hastalıklar konusunda başlıca belirleyici faktörün yoksulluk olduğu dikkate alınarak yoksulluğa karşı mücadele edilmesi,
- Kadınlara yönelik fırsat eşitliği ve eşit ücret uygulamalarının hayata geçirilerek kadının çalışma yaşamına katılımının teşvik edilmesi. Özellikle sağlık alanındaki eşitlik açısından çocuk bakımı, yaşlı ve engelli aile üyelerini de kapsayan sağlık bakım olanaklarının hükümet programlarına dahil edilmesi,
- Ekonomik reform programlarının, düşük gelirli grupları da kapsayan sağlık ve sosyal hizmet politikalarının önüne geçmemesi.

Türkiye’de kadınların sağlık hakkından yararlanma düzeyi hâlâ tam ve eşit değildir. Hem doğurganlık nedeniyle kadınların ek sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyması hem de diğer alanlarda var olan eşitsizlikler ve kadına yönelik ayrımcılık kadınların sağlık hakkından yararlanmak için daha fazla çaba sarfetmesini zorunlu kılmaktadır. Kadınların sağlık hizmetine erişimi bölge, sosyo-ekonomik durum ve mekana göre farklılık göstermektedir. Kırsal alanda yaşayan kadınların kentsel alanda yaşayan kadınlara göre sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları daha kısıtlıdır. Yine yoksul kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyi de daha düşük seyredabilmektedir. Bu noktada sadece sağlık hizmetlerinin ücretsiz verilip-verilmemesi değil, sağlık merkezlerine erişim için gerekli yol parası vb. engel olarak kadının karşısına çıkabilmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan hak ihlalleri, kadınların sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Aile ve toplum baskısı, şiddete maruz kalma ve ekonomik bağımlılık gibi etkenler de kadının sağlık hakkını kullanmasını etkilemektedir.

Kadın sağlık hakkını kullanma düzeyi üç alan üzerinden değerlendirilebilir. Bunlar; 1) üreme sağlığı ve aile planlaması 2) ruh ve beden sağlığı 3) sağlık hizmetlerine erişimdir. Karne çalışmasında il düzeyinde veri üretilmemesi nedeniyle üreme sağlığı ve aile planlaması üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Bu amaçla doğurganlık hızı ve ergen yaşta annelik (çocuk anneliği düzeyi) temel karşılaştırma göstergeleri olarak kullanılmıştır.

Güncel Verilerin Değerlendirilmesi

Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Doğurganlık hızı ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyleri ile ilişkilidir. Şehirleşme süreci, eğitim, iş hayatı gibi faktörler doğurganlık sürecini dönüştürmektedir. Özellikle eğitim, doğurganlık düzeyinin en önemli belirleyenlerinden birisidir. Eğitimli kadınlar doğurganlıklarını daha bilinçli bir şekilde kontrol edebilmekte ve bunun için çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar.

1. Türkiye’de doğurganlık hızı giderek azalmakla birlikte hâlâ yüksek seviyelerde seyretmektedir. Diğer yandan, bölgeler itibariyle incelendiğinde önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Doğurganlık hızının en düşük olduğu bölgeler Marmara, kıyı Ege, en yüksek olduğu bölgeler Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleridir.

2010 verilerine bakıldığında doğurganlık hızının en yüksek olduğu il Şırnak (132,9/binde), en düşük olduğu il Edirne’dir (38,95/binde). En yüksek doğurganlık hızı sıralamasında Şırnak’ı, Şanlıurfa (132,34/binde), Ağrı (131,4/binde), Siirt (123,73/binde), Muş (119,65/binde), Van (114,97/binde), Bitlis (114,57/binde), Batman (107,56/binde), Mardin (105,18/binde) takip etmektedir.

Edirne doğurganlık hızının (38,95/binde) en düşük olduğu ildir. Edirne’den sonra doğurganlık hızının en düşük olduğu iller Kırklareli (39,51/binde), Eskişehir (40,66/binde), Çanakkale (41,39/binde), Balıkesir (43,47/binde), Tunceli (45,37/binde), Karabük (45,66/binde) ve Yalova’dır (47,24/binde).

2. Erken yaşta gönüllü veya zorla yapılmış evlilikler sonucu meydana gelen ergen doğurganlıklar Türkiye’de sorun olmaya devam etmektedir. Erken yaşta evlilik ve annelik, kız çocuklarının ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz etkilemenin yanı sıra, çocukların sosyal ve ekonomik durumlarını, eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını ve istihdama katılımlarını da olumsuz etkilemektedir.

19 yaş altı doğurganlık verilerine bakıldığında Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde daha yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. En yüksek ergen doğurganlık oranı Niğde’de görülmektedir. Niğde’yi, Nevşehir (141,94/binde), Kars (141,86/binde), Ağrı (139,51/binde), Muş (135,85/binde), Iğdır (127,18/binde), Ardahan (125,79/binde) izlemektedir.

19 yaş altı doğurganlıkta Edirne dikkati çekmektedir. Diğer göstergelerde iyi durumda olan Edirne’de ergen doğurganlık binde 110,57’dir. Bu durum Edirne’de Roman nüfusun yoğun olması ve Romanlarda erken yaşta anneliğin yaygın olması ile açıklanabilir.

3. Ergen doğurganlık oranının en düşük olduğu binde 35,88 ile Tunceli’dir. Trabzon (38,87/binde), Rize (45,25/binde), Bolu (46,19/binde), İstanbul (48,65/binde) ve Eskişehir (51,27/binde) Tunceli’yi takip etmektedir.

4. Büyükşehirlere bakıldığında Kayseri binde 97,69 ve Gaziantep’in binde 95,9 ile en yüksek ergen doğurganlık oranına sahip illerdir. Ergen doğurganlığının en düşük olduğu büyükşehir binde 48,65 ile İstanbul’dur.

Tablo 2: Tablo 2: Sağlık Göstergeleri

	il	Binde
Doğurganlık hızının en yüksek olduğu il	Şırnak	132,9
Doğurganlık hızının en yüksek olduğu büyükşehir	Kayseri	97,69
Doğurganlık hızının en düşük olduğu il	Edirne	38, 5
Ergen doğurganlığın en yüksek olduğu il	Nevşehir	146,71
Ergen doğurganlığın en düşük olduğu il	Tunceli	35,88

Türkiye’de yasalar ile yasaklanmış olmasına ve insan hakları ihlali teşkil etmesine rağmen erken yaşta evlendirme uygulaması (zorla ya da isteğe bağlı olarak) halen devam etmektedir. Bu evliliklere maruz kalan kız çocukların sağlık durumları ise, ruhsal, sosyal ve fiziksel açılardan risk altındadır. Ancak bu konuda veri yayınlanmadığı için Karnede yer verilmemiştir.

D. Çalışma Yaşamı

Kadınların çalışma yaşamında yer alma düzeyleri kadınların toplumsal konumlarının değerlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadın istihdamının düzeyi, kadın işsizliği, kadın istihdamının formal ve enformel sektörlere dağılımı, kadınların ağırlıklı olarak yaptıkları işler, elde ettikleri gelir, işe alımda ve işe son vermede kadınlara yaklaşım işgücü piyasasının cinsiyete duyarlılık düzeyini ve cinsiyet temelli ayrımcılık alanlarını ortaya koyan göstergelerdendir.

Önceki bölümlerde il düzeyinde kadın istihdamına ilişkin veri üretilmediği belirtilmişti. Kadın istihdamına ilişkin veriler NUTS II¹⁸ düzeyinde üretilmektedir. NUTS II düzeyinde 26 bölge bulunmaktadır. İstanbul (TR10), Ankara (51) ve İzmir (TR31) birer bölge iken bu illerin dışındaki iller nüfusa ve mekânsal yakınlığa göre gruplandırılarak bölgeler oluşturulmuştur. NUTS II düzeyinde istihdam verilerine bakıldığında, tarım sektöründe çalışan ücretsiz aile işçilerini de kapsadığı için kırsal nüfusun yüksek olduğu yerlerde kadınların istihdama katılımlarının da yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Kentsel istihdam baz alındığında istihdam rakamları kırsal nüfusun yoğun olduğu kentlerde aşağı doğru çekilmektedir. Bu nedenle NUTS II verileri kullanılırken bölgeleri oluşturan iller arasında sosyal ve ekonomik olarak farklılıklar göz önünde tutulmalı ve il düzeyinde üretilen başka alanlardaki verilerle karşılaştırmalı okuma yapılmalıdır.

18 “NUTS, AB ülkelerinde kullanılan istatistikî bölge sınıflandırmasına verilen ad. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Eurostat tarafından geliştirilen sistem sayesinde, AB düzeyinde bölgesel istatistiklerin toplanması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve bölgelerin karşılaştırılması etkili şekilde yürütülüyor. Bir bölgenin NUTS I, II ya da III olarak sınıflandırılmasını belirleyen temel faktör ise nüfus. Türkiye, AB’ye uyum kapsamında NUTS sınıflandırmasına 2002 yılında uyum sağladı. Türkiye’de 12 NUTS I, 26 NUTS II ve 81 NUTS III bölgesi bulunuyor.” (<http://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-takimi/ab-mali-destekli-programlar/basari-hikayeleri/success-stories-single-view/article/boelgelerarasi-esitsizligin-ilaci-boelgesel-kalkinma-programlari.html>) Erişim Tarihi 01.09.2013.

İl düzeyinde kayıtlı kadın istihdamı oranının, bölge düzeyinde istihdama katılım oranına göre kadınların çalışma eğilimini daha iyi yansıtan bir gösterge olduğu varsayıldığı için karne çalışmasında kayıtlı kadın istihdamı gösterge olarak kullanılmıştır.

Yerel yönetimlerin kadın istihdamına yaklaşımlarını değerlendirmek için belediyelerde kadınların istihdam edilme düzeylerine bakılmıştır; çünkü sözleşmeli personel uygulamasının artması, işe alımlarda belediye yönetimlerinin insiyatifini artırmıştır. Karnede memur kadrosunda çalışanlar ve sözleşmeli personel dikkate alınmıştır. Son yıllarda hızla artan “Hizmet Alımı” çerçevesinde belediyenin öngördüğü işleri yapan taşeron işçiler ise çalışma dışında tutulmak zorunda kalmıştır. Taşeron işçi sayısına ve bunların cinsiyet dağılımlarına ilişkin belediyelerde veri olmaması taşeron işçilerin kapsam dışında tutulmasının nedenidir.

Belediyelerde kadın erkek çalışan dağılımına bakıldığında olumsuz bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Belediyelerin yarısından fazlasında kadın çalışan oranı %10’un altında yer almaktadır. Kadın çalışan oranının en fazla olduğu il %30 ile Mersin’dir. Mersin’i Yalova, Eskişehir, İzmir, Antalya ve Denizli izlemektedir. Bu illerde kadın çalışan oranının yüksek olması sadece belediyelerin yöneliminden değil, aynı zamanda kadınların istihdama katılım oranlarından da etkilenmektedir.

Kadınların elde ettiği gelir ekonomik güçlenmenin, kadınla erkeğin elde ettiği gelir arasındaki fark ise işgücü piyasasındaki ayrımcılığın düzeyini ortaya koymaktadır. SGK tarafından kayıtlı istihdam edilen kadınların ve erkeklerin prime esas günlük ücret verileri yayınlanmaktadır. Kentlerde kadın istihdamı oranı %18,6 iken kamuda bu oran %36’dır. Kamusal istihdamın kentlerde yoğunlaştığı düşünüldüğünde kayıtlı kadın istihdamında kamunun önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Kamuda kayıtlı istihdamın %100 olduğu göz önünde bulundurulduğunda sadece kayıtlılık üzerinden gelir hesabı yapmak kadınlar için kamu ağırlıklı bir tablonun ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. İşgücü piyasalarının kadın emeği politikalarını analiz etmek için özel sektör ve kamu ayrışması yapılmalıdır. Kayıtlı istihdam temel alındığında kadınla erkek arasındaki gelir farkı azalmakta ya da kimi illerde kadınların daha fazla gelir elde ettiği ortaya çıkmaktadır.

Kayıtlı istihdamda gelir farkının en yüksek olduğu ve erkeklerin kadınlara göre en yüksek kazanç elde ettiği iller sırasıyla Zonguldak, Bartın, Kırıkkale ve Kırklareli'dir. Zonguldak'ta kayıtlı çalışan kadınlar kayıtlı çalışan erkeklerin %49'u kadar gelir elde etmektedir. Kadınların erkeklerden daha fazla gelir elde ettiği kentler ise sırasıyla Gaziantep, Mardin, İstanbul ve Şanlıurfa'dır. Gaziantep'te erkekler kadınların elde ettiği gelirin %92'si kadar gelir elde etmektedir. 81 ilin 75'inde erkekler 6'sında kadınlar daha fazla kazanmaktadır. Ancak daha öncede belirtildiği üzere bu veri sadece kayıtlı istihdamı kapsamakta ve bu nedenle kadınlar açısından kamu ağırlıklı bir veri niteliği taşımaktadır.

E. Karar mekanizmalarına katılım

Günümüzde Türkiye'de kadınların siyasal katılımından söz ederken tarihsel olarak siyasi katılım sürecine bakıp genel eğilimleri ve yaşanan dönüm noktalarını hatırlatmak yerinde olacaktır.

1980'lere kadar, kadınların toplumsal yaşama katılımları ve Türk kadını imajı Türk modernleşmesi söylemi içinde beslenmiş ve baskın olan eril dil ve siyaset yapma biçimleri yaygın bir muhalefetle karşılaşmadan devam etmiştir. 1934' de kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkı, hayatın başka alanlarında da Osmanlı geçmişi ile yapılan kesintinin bir uzantısı olarak, Osmanlı'da hiçbir kadın hareketi tarihi yokmuşçasına, Cumhuriyetin kadınlarının "kurtuluşunun" başlangıcı olarak görülüp sembolleşmesine sebep olmuştur. 1930'lardaki tek parti yönetimi döneminde kadınların örgütlenme ve siyasete katılımlarının sosyal yardım alanlarına yönlendirilmesi gerçeğinin günümüze kadar uzanan etkileri olduğu öngörülmektedir.

Siyasi partiler içinde örgütlenmeleri kadın kolları düzeyinde oluşup daha çok sosyal ve kültürel alanda faaliyet göstermeleri beklenen kadınlar, temel aile sorumlulukları taşıma yükümlülüğü yanında yine cinsiyetçi bir yaklaşım içinde siyasi yelpazenin her iki tarafında da sadakat ve itaat beklentisi ile siyasi parti organizasyonlarında var olmaya çalışmışlardır.

Kadınların en geniş anlamda siyasi yaşama katılımının sadece temsili siyaset düzeyinde değil, hem sivil toplum örgütlemeleri içinde hem de kamu ve özel sektörde politika geliştirmeye ilgili olduğu düşünüldüğünde siyasi

katılımın merkezi ve yerel yönetim kademelerinde yer almaktan daha kapsamlı bir toplumsal cinsiyet eşitliğine karşılık geldiği ortaya çıkacaktır.

Bu karnede toplumsal cinsiyet eşitliğinin il düzeyinde haritalaması yapılmak istendiğinden ülke çapında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair ne tip göstergelere bakmak gerekiyor ise il düzeyinde de o verilere bakmanın doğru olacağı düşünülmüştür. Bu da demokratik bir toplum yapısının ön koşulu olan kadın ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımlarının yanı sıra bu katılımın alt ve üst yapısını oluşturan alanlara bakmamızı gerektirmektedir. Ancak var olan ve ulaşılabilen veriler daha çok formel siyasi katılım göstergeleri ile kısıtlı kalmıştır.

1985 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalayıp 1986' da yürürlüğe koymuş olan Türkiye kadınların siyasete katılımında formel göstergeler kullanılarak yapılan uluslararası sıralamalarda her düzeyde oldukça aşağı sıralarda yer almaktadır. Kadınların siyasi katılımlarındaki en ciddi dönüşüm 1980'den sonra gelişmiş olan sivil örgütlenmeleridir. Hem doğrudan kadınları yakından ilgilendiren konularda hem de başka alanlarda çalışmalar yapan bu örgütlenmelerin varlığına ve çalışma yürütmelerine rağmen, kadınların merkezi devlet organlarında ve yerel yönetimlerdeki temsili halen çok düşük düzeydedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ancak vatandaşların kişisel ve ortak yaşamlarını etkileyen politikaların, yöntem ve araçların geliştirmesi, bunların gerçekleştirilebilmesi için gerekli bütçelemenin yapılması ve kaynakların bu bilinç ile tahsisi ile gerçekleşebilir. Bu amaçla yapılması gereken yerel ve bölgesel düzeyde aynı zamanda ülke çapında her düzeyde yaşam deneyimi ve somut durum verisi toplamak ve analiz etmek, eylem plan ve programları en alt düzeylerdeki paydaşlarla tartışarak hazırlamaktır.

Bu karne çalışmasının en önemli bulgularından birisi, birkaç defa altı çizildiği üzere, yerele gidildikçe görülen veri yokluğu, azlığı ve toplumsal cinsiyete duyarlı veri sınıflandırması yapılmamış olduğu gerçeğidir. Toplumsal cinsiyete duyarlılık konusunda gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen veri üretimi konusunda süreklilik olmadığı ve kesintiler göze çarpmaktadır. Örneğin Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne yayınlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, 2007 yılı itibarı ile Türkiye'deki muhtarların sayısını 52929 olarak vermekte "ancak bu

pozisyonadaki kadınların sayısı bilinmemektedir. Bu durum, konuya ilişkin toplumsal cinsiyet tabanlı verilerin üretilmesine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir” (2008: 48) demektedir. Aradan geçen beş yıldan sonra bu verinin kaynağı olan Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’nden bu çalışma kapsamında bilgi isteminde bulunulduğunda kadın erkek ayrıştırılmış olarak muhtar sayılarının ellerinde olmadığı cevabı alınmıştır.

Son durum

Kadınların siyasi katılımına il bazında baktığımızda ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu bölge illeri daha aktif ve katılımcı bir tablo sergilerken, Ege ve Akdeniz bölge illerinde ise düşük bir katılım göze çarpmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kadın okuryazarlığı, üniversite mezunu kadın oranı düşük olmasına rağmen katılımın yüksek olması kayda değer bir durumdur.

2011 Haziran Genel Seçim sonuçlarına göre parlamentodaki kadın temsil oranı illere göre büyük farklılık göstermektedir. En yüksek temsil oranı %50 ile Diyarbakır ve Iğdır’da gerçekleşirken, Adana ve Antalya %7,14 oranıyla son sırada yer almaktadırlar. Diyarbakır ve Iğdır’dan sonra parlamentoda kadın temsili en yüksek olan iller %33,33 ile aynı sırada bulunan Siirt, Mardin, Tekirdağ, Uşak, Eskişehir, Aksaray ve Kars’tır. En düşük katılım oranları ise, sırayla Şanlıurfa (%8,33), Mersin (9,09), Kocaeli (9,09), Manisa (10), Kayseri ve Samsun (%11,11), Kahramanmaraş (12,5) ve Aydın’dadır (14,29).

Parlamentoda temsil oranına bakılırken kadın milletvekili sayılarına da bakmak gerekmektedir. Temsil oranı sıralamasında aynı sırada bulunan Diyarbakır’da 10 milletvekilinden 5’i kadın iken Iğdır’da 2 milletvekilinden 1’i kadındır. Daha derinlemesine değerlendirmeler yapılırken ise partilerden aday adayı olmuş/gösterilmiş olan kadın erkek sayısına ve bunlardan kaçının parlamentoya girdiğine bakılarak seçim sürecinin daha bütünsel olarak ele alınması sağlıklı olacaktır.

Yerel yönetimler düzeyinde kadınların siyasal katılımını anlamak için İl Genel Meclisleri ve Belediye Genel Meclisleri’ndeki kadın temsil oranına bakılmıştır.

İl Genel Meclisleri'nde en yüksek kadın temsil oranı Eskişehir (%12,5), Diyarbakır (%10,45) ve Aksaray'da (%10), en düşük temsil Düzce (0,05), Bursa (1,25) ve Balıkesir'de (%1,75) gerçekleşmiştir.

Belediye Genel Meclisleri'ndeki kadın temsil oranı İl Genel Meclislerinden daha yüksek olsa da cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından iyi bir resim arz etmemektedir. En yüksek kadın temsil oranı Diyarbakır ve Tunceli Belediyelerinde görülmektedir (%26,67). Bunları Iğdır (%23,08), Mardin (%23,08), Batman (21,05), Hakkari (%20), Rize (%19,23) belediye meclisleri takip etmektedir.

Belediye Genel Meclisleri'ndeki en düşük kadın temsili ise Sakarya (%2,33), Adana (%2,94), Karabük (%3,13), Hatay (%3,13), Kars (%3,85), Kırşehir (%3,85), Kilis (%3,85), Samsun'da (%4) görülmektedir.

Kadınların yerel yönetime katılımına partiler bazında baktığımızda 2009 yerel seçimlerinde belediye başkanı olmuş 26 kadından 12'si BDP, 6'sı CHP, 5'i AKP, 1'i DP, 1'i BGMZ ve 1'inin de MHP'li olduğu görülmektedir. Siyasi partilerin hepsi kadın üye sayılarını paylaşmadıkları için sağlıklı bir aktif üye ve lider pozisyonunda kadın oranı değerlendirmesi yapmak güç olmaktadır. Partiler özelinde yapılabilecek değerlendirmeler ve illerdeki genel politik hareketlilik hakkındaki bilgiler ışığında kadınların siyasi katılımına dair daha somut yargıda bulunmak mümkün olabilir. Ancak erkekler ile karşılaştırıldığında, 2009 oranları 2004'ten görece daha iyi olsa bile, kadınların siyasi katılımları aşağıdaki tabloların da gösterdiği gibi düşük seviyededir.

Tablo 3: Tablo 3: Mahalli İdarelerde Kadın Erkek Eşitliği

Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Tablosu	Erkek	Kadın	Toplam
Belediye başkanı sayısı	2.922	26	2.948
Belediye meclis üye sayısı	30.450	1.340	31.790
İl genel meclis üye sayısı	3.269	110	3.379
Köy muhtar sayısı	34.210	65	34.275
Köy ihtiyar meclis üyesi sayısı	137.848	329	138.177
Mahalle muhtar sayısı	18.178	429	18.607

Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Tablosu	Erkek	Kadın	Toplam
Mahalle ihtiyar heyeti üye sayısı	71.174	1.409	72.583
Toplam	298.051	3.708	301.759

http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/cinsiyetlerine_gore_secilmis_sayilari.pdf

29 Mart 2009 yerel seçimlerinde seçilen kadın sayısına bakıldığında da olumsuz bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 4: Tablo 4: Belediye Başkanı Kadın Olan Belediyeler

S.NO	İL	İLÇE	PARTİ	BELEDİYE	TÜRÜ
1	Afyonkarahisar	Bolvadin	MHP	Bolvadin	İlçe Merk. Bel.
2	Ağrı	Doğubeyazıt	BDP	Doğubeyazıt	İlçe Merk. Bel.
3	Aydın	İncirliova	CHP	İncirliova	İlçe Merk. Bel.
4	Aydın	Merkez	CHP	Aydın	İl Merk. Bel.
5	Diyarbakır	Bağlar	BDP	Bağlar	Büyükş. İlçe Bel.
6	Diyarbakır	Bismil	BDP	Bismil	İlçe Merk. Bel.
7	Diyarbakır	Eğil	BDP	Eğil	İlçe Merk. Bel.
8	Diyarbakır	Lice	BDP	Lice	İlçe Merk. Bel.
9	Edirne	Uzunköprü	CHP	Kurtbey	Belde Bel.
10	Eskişehir	Mahmudiye	AKP	Mahmudiye	İlçe Merk. Bel.
11	Gaziantep	İslahiye	DP	İslahiye	İlçe Merk. Bel.
12	Giresun	Doğankent	AKP	Doğankent	İlçe Merk. Bel.
13	Hatay	Dört Yol	AKP	Yeşilköy	Belde Bel.
14	İğdır	Aralık	AKP	Aralık	İlçe Merk. Bel.
15	İğdır	Merkez	CHP	Melekli	Belde Bel.
16	Kırklareli	Merkez	CHP	Kavaklı	Belde Bel.
17	Konya	Akşehir	AKP	Adsız	Belde Bel.
18	Mardin	Derik	BDP	Derik	İlçe Merk. Bel.
19	Mardin	Nusaybin	BDP	Nusaybin	İlçe Merk. Bel.
20	Mardin	SAVUR	BDP	YEŞİLALAN	Belde Bel.

S.NO	İL	İLÇE	PARTİ	BELEDİYE	TÜRÜ
21	Muğla	Milas	CHP	Bafa	Belde Bel.
22	Muş	Varto	BGMZ	Varto	İlçe Merk. Bel.
23	Şanlıurfa	Viranşehir	BDP	Viranşehir	İlçe Merk. Bel.
24	Şırnak	Uludere	BDP	Uludere	İlçe Merk. Bel.
25	Tunceli	Merkez	BDP	Tunceli	İl Merk. Bel.
26	Van	Merkez	BDP	Bostaniçi	Belde Bel.

http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/2012_Belediye_Baskani_Kadin_Olan_Belediyelerin_Listesi.pdf

Tablo 5: Tablo 5: 2004-2009 Sonuçlarının Kadın Erkek Açısından Karşılaştırılması

Cinsiyet	Belediye Başkanı Sayısı 2004	Belediye Başkanı Sayısı 2009	Belediye Meclis Üye Sayısı 2004	Belediye Meclis Üye Sayısı 2009	İl Genel Meclis Üye Sayısı 2004	İl Genel Meclis Üye Sayısı 2009
Kadın	18	26	817	1.340	57	110
Erkek	3207	2.922	33660	30.450	3151	3.269

F. Kurslar ve Gönüllü Faaliyetler

Türkiye’de girişimcilik ve mesleki eğitim en fazla kurs düzenlenen alanların başında gelmektedir. Mesleki eğitim kursları halk eğitim merkezleri, İŞKUR, belediyeler, özel eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından verilebilmektedir. Girişimcilik kurslarında ise Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) öne çıkmaktadır.

KOSGEB Girişimcilik kurslarına 2010- 30 Haziran 2013 tarihleri arasında 59080 kadın ve 76592 erkek katılmıştır. Yeni Girişimci Destek Programından yararlananlara cinsiyet temelinde bakıldığında kadın ile erkek arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Destekten 2506 kadın yararlanırken yararlanan erkek sayısı 2861’dir.

Mesleki eğitim kursları pek çok kurum tarafından verildiğinden ve her kurumun veri derleme biçimleri farklılık gösterdiğinden karne çalışmasında yer verilmemiştir.

Kadınların ve erkeklerin ve kız çocukları ile erkek çocuklarının zamanlarını nasıl geçirdikleri toplumsal cinsiyet rollerini anlamak açısından önemlidir. Türkiye’de Kuran kurslarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. *Diyanet işleri tarafından açılan Kız Kuran kursu sayısı 8563 iken erkek Kuran kursu sayısı 561’dir. 2012 verilerine göre toplam 1 milyon 124 bin 961 kişi Kuran kursuna gitmektedir. Bunların 1 milyon 65 bin 200’ü kadın, 59 bin 761’i erkektir.¹⁹ Kurslara katılanların %95’ini kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır.* Kadınlarla erkekler arasındaki bu farklılığın en temel nedeni her iki cinsiyetin zamanını nasıl geçireceğini belirleyen kurallardır. Erkek çocuklarının zamanlarını planlarken daha fazla seçeneğe sahip oldukları, sokaklarda parklarda ve diğer alanlarda daha fazla zaman geçirdikleri, kız çocuklarının ise daha az seçeneğe sahip oldukları söylenebilir. Ailelerin kız çocuklarının zaman geçirme mekânlarını güvenlik ve uygunluk üzerinden değerlendirdikleri, kontrol ve denetimi önemsedikleri için Kuran kurslarını kız çocukları için daha uygun mekanlar olarak gördükleri de ifade edilebilir.

En fazla kız Kuran kursu bulunan il Ankara’dır. Nüfusa göre baktığımızda kadın nüfus başına en fazla Kuran kursu Bartın, Nevşehir, Amasya, Yozgat, Düzce, Bayburt, Burdur, Isparta, Kırşehir ve Niğde’de bulunmaktadır. Nüfusa göre erkek Kuran kurslarının en yoğun olduğu iller ise Rize, Siirt ve Trabzon’dur.

19 “Kuran Kurslarına Büyük İlgi”, Erişim Tarihi 09.10.2013, <<http://www.memurlar.net/haber/345500/>>

V. EK 1: Teknik Arka Plan

A. Ölçme ve Gösterge Üzerine

Ölçüm, sayısallaştırma, ölçme araçlarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ölçü ya da araç var olanı tüm yönleri ile değil ancak onun sonuçlarını ve belirgin yönlerini ortaya koyabilir. İnsani kalkınmayı ölçmek için kullanılan araçlara baktığımızda göstergeler ve endeksler karşımıza çıkmaktadır.

Göstergeler, mevcut koşulları ortaya koymak, içinde bulunulan durumu tanımlamak, sosyal eğilimleri ortaya çıkarmak, politika üretim sürecinde yol göstermek, zaman ve mekan bağlamında karşılaştırma yapmak, izleme ve değerlendirmede bulunmak için kullanılan araçlardır.

Gösterge ile istatistik farklı şeylerdir. İstatistiğin sosyal gösterge olması için izlenmeye ya da ölçülmeye değer değişkenin evrimine ilişkin bir şey söylemesi-değerlendirme içermesi ve diğer göstergelerle ilişki içinde olması böylelikle değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermesi gerekir. Bu nedenle niceliksel ve niteliksel verilerin gösterge olabilmesi için standartların oluşturulması gerekir.²⁰ Gösterge istatistiki verilerin standartlaşmış biçimidir.

Standartların belirlenmesi temel olarak üç biçimde belirlenebilir: 1) Evrensel ölçütlere göre standartların belirlenmesi, evrensellik iddiası 2) Önceliklere göre standartların belirlenmesi 3) Toplumsal beklentilere ve algıya göre standartların belirlenmesi.

Evrensellik dünyada yaşayan tüm insanların insan olmaktan kaynaklı belirli haklara sahip oldukları ve bu hakların kullanımının engellenemeyeceği üzerinden işlemektedir. İnsanların temel ihtiyaçlarının aynı olduğu, mekânsal-kültürel farklılıklara göre bunların tartışılmayacağını öngörmektedir. Evrensel haklar tarihsel süreç içinde yaratılmış, süzülmüş haklar olarak anlaşılmalıdır. Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannameesi evrenselliğin en genel içeriğini oluşturmaktadır. Göstergelerin sadece

20 Tamburi G., Mouton P, Social Security Indicator, International Labour Review, 1976

evrensel ölçütlere göre belirlenmesi karşılaştırılma sürecinde zorluklar yaratabilir. Çünkü tek bir gösterge ile ifade edilen, örneğin okul yazarlık oranı sadece eğitim düzeyini ve bu alanda verilen hizmetleri değil, aynı zamanda farklı alanlarda sunulan hizmetlerden de etkilenmektedir. Ülkelerin farklı sektörlerdeki durumları, ürettikleri politikalar ve sundukları hizmetler başka sektörlerdeki her bir göstergiyi dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Ülkeler arasında emeklilik maaşlarını karşılaştırmak istediğimizde sadece emeklilik maaşlarının düzeyine değil, sağlık hizmetlerine erişime, sağlık hizmetleri karşılığında katkı payı alınıp alınmadığına, ülkedeki genel fiyat düzeyine vb. de bakmak gerekir. Özetle bakılan değişkeni etkileyen diğer değişkenlere ilişkin göstergeler de göz önünde tutulmalıdır. Öte yandan artık bir dünya sisteminden bahsedildiği koşullarda, kapitalist üretim-mübadele ilişkilerinin tüm dünyada hakim olması anlamında, kentleşme düzeyi, vb. ülkeleri birbirine yakınlaştırmakta ve ortak göstergelerin kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Meksika tarafından belirlenen yoksulluk göstergeleri, gelir, sağlık, gıda güvenliği, eğitim, barınma, sosyal güvenlik, hizmetler ve sosyal uyum aşağı yukarı aynı gelir grubundaki bütün ülkeler tarafından kullanılmaktadır.²¹ Meksika ile aynı gelir grubunda olmayan AB ülkelerinde de sosyal göstergeler finans, eğitim, istihdam, sağlık, barınma ve sosyal katılım alanlarında oluşturulmaktadır. Bir başka deyişle ülkelerin kullandıkları göstergeler giderek birbirlerine yaklaşmaktadır.

Evrensellik ilkesi tüm insanların temel haklarını, insani koşulları ifade etmesi ve standartlaşma noktalarında önemli olsa da, önceliklere göre standartların oluşturulması hangi mekân ve kim için sorularına daha doğrudan cevap vermektedir. Her ne kadar öncelik yaklaşımı Maslov'un gereksinimler şemasını hatırlatsa da, temel ihtiyaçların karşılanmasını, koşullara ve ülkelere göre değişeceğini öngörmesi nedeniyle farklılaştığı söylenebilir. Önceliklere göre standartların belirlenmesi, hem yerelin ihtiyaçları hem de evrensel haklar göz önünde bulundurularak belirlenebilir.

Toplumsal beklentilere göre standartların belirlenmesi kültürel ve sosyal beklentilere göre standartların oluşturulmasıdır. Azınlıklara yönelik kültürel merkezler, din kurumları vb. bu çerçevede sayılabilir.

21 Alkire S., Sarwar M.B., Multidimensional Measures of Poverty and Well-Being, 2009

Göstergeler nesnel ya da öznel olabilir. Nesnel göstergeler öznel farkındalık olmadan da var olan şeylere ilişkindir.²² Nesnel göstergeler ölçülmesi ve karşılaştırılması kolay olan göstergelerdir. Ancak en genel anlamıyla sosyal politika ya da topluma müdahaleyi, biçimlendirmeyi içeren yapılar ve mekanizmalar aynı zamanda bir anlayışın-bir planın-programın bir başka deyişle bir özneliğin uygulanma alanıdır. Öznel amaçlar, öznel göstergeleri gerektirir ve maddi ilerlemeler her zaman nesnel bir biçimde ölçülemeyebilirler. Bu çerçevede nesnel ve öznel değerlendirmelere biraz daha ayrıntılı bakmak gerekmektedir.

Nesnel değerlendirme, somut veriler ve somut “gerçekler” üzerinden yapılan değerlendirmedir. Ölçüm yönelimi olarak nesnel değerlendirmenin kullanılmasına özellikle İskandinavya ülkelerinde rastlanmaktadır. Sosyal politikanın öncelikle somut gerçeklere ihtiyaç duyması nedeniyle İskandinavya ülkeleri güven ve mutluluk gibi kavramlara araştırmalarında yer vermemektedirler. Benzer bir biçimde Hollanda’da kullanılan refah endeksi sadece maddi yaşam koşullarına yer verilmektedir.

Öznel değerlendirme, memnuniyet ve algı ölçümlerinde kullanılmaktadır. Öznel yaklaşımın kökeni ABD’de yapılan araştırmalara dayanmaktadır.

Nesnel değerlendirme insanın kendisi, kendi algısı dışında bir gerçekliğin olduğundan yola çıkar. Öznel değerlendirme bireyin, algısı üzerinden dünyanın varlık kazanması, varolmasıdır. Başat olarak öznel değerlendirmenin kullanımı birey dışında yaşananlara, dıştaki dünyaya duyulan şüphenin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.²³

Nesnel yaklaşımı savunanlar sosyal göstergelerin sosyal politikaların oluşturulma süreci ve uygulamalar için kılavuz olduğunu, bu nedenle sosyal problemlere ve bu problemlerin çözümüne ilişkin yapılanların etkililiğine ilişkin verilere ihtiyaç duyulduğunu söylemektedirler. Nesnel ölçütler olmadan (veriler, nesnel olarak gerçek ve bilimsel olmadan) ilerleme ölçülemez.

22 Veenhoven R., Why Social Policy Needs Subjective Indicators, 2001

23 Tartışmanın kendisi ben-ben olmayan, özne/nesne ikiliği, bilmenin sınırları vb. bir dizi felsefi tartışmayı içermektedir.

Bu yaklaşıma göre;

- Nesnel göstergeler öznel farkındalık dışında var olan şeylerle ilgilidir.
- Nesnel ölçüm açık-kesin kriterlere dayanır ve dıştaki tarafından ölçülebilir.

Öznel ölçüm ise içsel kriterlere, kendine ilişkin söylemlere ve alıntılara dayanır. Öznel göstergeler politika üretme sürecini bozduğu, tahrif ettiği ve irrasyonalliteye neden olduğu için eleştirilmektedir.

Tablo 6: Tablo 3: Anlamlandırma Tablosu

İçerik	Değerlendirme	
	Nesnel	Öznel
Nesnel	1	2
Öznel	2	4

Kaynak: Veenhoven R.,2001

Tablo 1’de gösterge anlamlandırma yaklaşımları görülmektedir. Eleştiriler aslolarak 4. Bölgeye, mutluluk, güven, vb. öznel içeriklerin öznel bir biçimde değerlendirilmesine ilişkindir. Öznel değerlendirmeye yöneltilen eleştiriler şöyle özetlenebilir:

- Öznel değerlendirmeler kararsızdırlar karşılaştırılmazlar, ne kişiler arası ne de kültürler/ toplumlar arası karşılaştırma yapmak mümkündür.
- Kriterler içsel-örtülüdür, bu nedenle sosyal politika oluşturma sürecinde öznel değerlendirmelerin yorumlanmasına ilişkin sorunlar çıkabilir.
- Nesnel koşullar ile öznel değerlendirmeler arasındaki ilişki zayıftır.
- Öznel değerlendirmelerin “güvenilirliğini” ölçmek, sosyal olarak istenen-kabul gören şeyleri ifade etme eğilimi, ortalamaya uyma vb. nedenlerden dolayı zordur.
- Öznel değerlendirmelerin “geçerliliği” bir başka sorun alanıdır.

Buna rağmen öznel göstergeler kişinin kendisine sunulandan hoşnut olup olmadığını, ne istediğini ve neye ihtiyaç duyduğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Örneğin memnuniyet analizleri için öznel göstergeler nesnel göstergelere göre daha iyi sonuçlar verebilir.²⁴ Algı ölçümü çerçevesinde yapılan çalışmalar da farklı politika uygulamalarının insanların yaşamlarındaki izdüşümlerini, nasıl etkilemiş ya da insanlar nasıl etkilediğini düşünüyor'u anlamak açısından önemlidir.

Göstergeler zamanla sınırlıdır ve bundan dolayı değişirler. Ekonomik, kültürel ve sosyal yapıların-normların değişmesine paralel olarak göstergeler de değişim-dönüşüm geçirir. Değişimin hızını, toplumun ihtiyaçları, yönelimleri ve mevcut politikaların etkililiği belirleyecektir. 1970'li yıllarda sözü çok da edilmeyen bilgi ve teknolojiye erişim günümüzde kimi ülkelerde göstergeler arasında sayılabilmektedir.

Göstergeler esnekler. Olağan seyrinde giden bir bölgede beklenilmeyen yıkıcı bir doğal afet göstergeleri de farklı kılacaktır. Bu nedenle göstergeler, zaman ve mekâna ek olarak koşullara da bağlıdır.

Göstergelerin anlamı açık olmalıdır. Gösterge, genellikle kendisi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgu; özel olarak dilsel bir gösterenle bir gösterilenin bileşiminden doğan birimdir. Gösterge bilim işaret bilimi, temsil teorisidir. Göstergelerin kullanımı için "işaretin" anlamının belirlenmesi gerekir. Göstergenin anlamı öngörülen-geçerli kılan zaman için kesin, tartışma dışında olmalıdır. Bir başka deyişle gösterge üzerinde mutabakat sağlanmış, açık ve güvenilir işarettir. TÜİK tarafından belirlenen açıklık ve yoksulluk sınırlarının geniş bir kesim tarafından uygun bir gösterge kabul edilmemesi, bu gösterge üzerinde anlaşma sağlanmamasının sonucudur. Göstergeler arasında uyumsuzluk bulunmamalıdır. Kadın-erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan politikaları ve hizmetleri değerlendiren göstergeler birbirini besler nitelikte olmalıdır.

Göstergeler ne için oluşturulduğuna bağlı olarak farklı düzeylerde belirlenebilir. Ülke çapında politika üretmeyi ve eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir program uygulanacaksa (Bolivya örneğinde olduğu gibi), eşitsizliğin farklı görünümünü resmeden göstergeler oluşturulacaktır. Ve bunlar uygulama sürecinde kullanılacaktır. Ancak politika geliştirmek ve uygulamak için yerel ölçekte veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

24 Veenhoven R., Why Social Policy Needs Subjective Indicators, 2001

Toplumu görme-algılayma biçimleri, “nasıl bir toplum istiyoruz?” sorusu sosyal politika alanındaki göstergeleri belirleyecektir. Sosyal politikanın ne olduğu, kimin alanına girdiği, nasıl tanımlandığı, kamu-vatandaş/ birey ilişkisine nasıl baktığımız- nasıl olmasını arzuladığımız göstergelerin tasarımında etkili olacaktır.

Kamu hizmetleri tüm vatandaşları kapsasa da dezavantajlı gruplara (ihtiyaç farklılıklarından dolayı) ek hizmetlerin veya belirli hizmetlerin daha yoğunluklu verilmesini gerektirebilmektedir. Dezavantajlı grupların ve sorunlarının kamu kurumları tarafından nasıl anlamlandırıldığı gösterge belirlenim sürecinde önem taşımaktadır. Engellilerin toplumun eşit bireyleri olarak toplumsal yaşama tam katılımlarının hak olarak görülmesi ile eksik bireyler olarak görülerek bu eksikliklerine uygun katılımın öngörülmesi hem verilecek hizmeti hem de bu hizmetleri değerlendirmek için kullanılacak göstergeleri belirleyecektir.

Göstergeler tema ve sektör bazında oluşturulabilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sektörler bazında göstergeler oluşturulabileceği gibi birden çok sektörün bileşimi olan yoksulluk, sosyal riski azaltma, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi temalar düzeyinde de göstergeler belirlenebilir. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik göstergeleri, sosyal göstergeleri ve politik katılıma ilişkin göstergeleri kapsamaktadır. Bu göstergelerin bir bölümü eğitim ve ekonomi bir bölümü katılım ile ilgilidir. Ayrıca genel olarak toplumda yaşayan bireylerin durumlarını ortaya koymak için farklı alanlarda da kullanılan kimi göstergeler (beklenen yaşam süresi, nüfus yaş dağılımı, net göç hızı) demografik göstergeler altında sınıflandırılabilir.²⁵ Özetle sektörler bazında belirlenen göstergeler temaya göre yeniden sınıflandırılabilir.

Göstergeler toplum ve birey bazında belirlenebileceği gibi kurum düzeyinde de belirlenebilir: toplum düzeyinde yaşam kalitesi göstergeleri, kurum düzeyinde ise performans göstergeleri.

Genel olarak toplumun mevcut durumunu ortaya koymak için dağılım göstergeleri ideal bir yapı sergilemektedir. Bu göstergeler her bir sınıflandırmanın içinde kimlerin, hangi ölçüde yer aldığını ifade etmektedir. Dağılım göstergeleri 4 başlık altında sınıflandırılabilir:

25 Briones A. A, Social Policy and Distributive Indicators, 2009

- Demografik: Nüfusun genel yapısını ortaya koymayı amaçlayan göstergelerdir. Nüfus artış hızı, yaş dağılımı, beklenen yaşam süresi, göç hızı vb. bu kapsamda sayılabilir.
- Gelir: Yoksulluğa ilişkin belirlenim yapmak için kullanılmaktadır. Yoksulluk sınırı, yoksulluk açığı (yoksul nüfusun yoksulluk sınırına göre konumu), yoksulluk oranı, anne ölüm oranı (aynı zamanda sağlığa erişime ilişkin olmakla birlikte) bu çerçevede kullanılan göstergelerdendir.
- Erişim: Temel altyapı ve hizmetlere erişim düzeyini tanımlamaktadır. Sağlıklı içme suyuna, sağlık ocağına, elektrik, kanalizasyon ve benzeri hizmetlere kimlerin/ hangi bölgelerin ne düzeyde eriştiğini göstermektedir.
- Gelir-dışı yoksunluk: Sadece gelire bağlı olmayan ama insanların yapabilirliklerini etkileyen yoksunluğu ifade etmektedir. İşsizlik eğer iyi bir işsizlik sigortası uygulaması varsa gelir yoksulluğu anlamına gelmemektedir. Ancak çalışmak sadece para kazanmak anlamına gelmediği için farklı etkileri olmaktadır. İşsizlik kendine güvenin azalması, değersiz hissetme, sağlık sorunlarının artması vb. nedeniyle yoksunluk yaratabilmektedir. Cinsiyet, etnik kimlik, din ya da mezhep temelinde ayrımcılık yapılması, bireylerin karar alma süreçlerine katılım düzeyi de gelir dışı yoksunluk göstergeleri olarak kullanılabilir.

Daha önce de ifade edildiği üzere göstergeler, mevcut koşulları ortaya koymak, politika üretim sürecinde yol göstermek, karşılaştırma, izleme ve değerlendirme yapmak için oluşturulabilmektedir. Buradan yola çıkarsak gösterge oluşturma süreci nihai amacın belirlenmesi (etkinliği-verimliliği sağlamak mı, toplumsal eşitsizlikleri azaltmak mı, yaşam kalitesini artırmak mı?), bu amacın anlamı üzerinden ortaklık sağlanması, amaca ulaşmayı sağlayacak yol ve yöntemlerin belirlenmesi, yolun aşamalandırılması, değerlendirme ve izleme yapılması ve her bir aşama için göstergelerin belirlenmesi biçiminde özetlenebilir.

Göstergeler sosyal ve ekonomik farklılıkları yansıtmak için kır ve kent düzeyinde oluşturulmalıdır. Göstergelerin politika üretim ve uygulama sürecinde yararlı olması için verilerin kent ve kent içi farklılıkları göstermek için mahalle düzeyinde toplanması gerekir. Böylelikle her bir yerelin mevcut durumu, yerelliklerin birbirlerine göre konumları, müdahalede öncelikli mekânların ve sektörlerin belirlenmesi ve buna bağlı olarak kaynak dağılımının etkinliği gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak, göstergelerin “gerçeği” ya da “olanı” resmedebilmesi için hem nesnel hem de öznel olarak belirlenmeleri gerekir. Çünkü gerçek bir bütündür ve bütünün kavranması için ikisinin bir arada kullanılması gerekir. Göstergeler politika belirlemek, uygulanan politikaların etkililiğini ölçmek, karşılaştırma yapmak, öncelikleri belirlemek (mekân ve zaman bağlamında), gelişmeyi anlamak ve yön vermek açısından önemlidir. Sonuçta “değerlendirme ölçüsü” olmadan bunları yapmak söz konusu değildir ve göstergeler de bu ölçünün kendisidir.

B. Endeksler

1960'lı yıllarda gelir ölçümlerine dayanan yaklaşımlardan, sosyal gösterge geliştirme ve ekonomik etkinliklerin sonuçlarına odaklanma yaklaşımına doğru bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal göstergeler sonuçları ölçmek için kullanılan en önemli araç haline gelmiş, böylece hem ülkelerin gelişme düzeylerini hem de politikaların insan refahı üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi olanaklı kılmıştır. Toplumsal hayat karmaşık ve çok boyutludur. Bu çok boyutluluğu göstermek, birden fazla faktör tarafından oluşturulan olguların görünümünü ortaya çıkarmak, çoklu göstergelerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu noktada endeksler devreye girmektedir. Endeksler, bir olguya ilişkin çoklu göstergelerin tek bir rakama indirilmesini sağlayan araçlardır. Belirli alanlardaki durumu ortaya koymak ve zaman içindeki değişimi görmek için endeksler uluslararası alanda sıkça kullanılmaktadır.

Evrensel düzeyde cinsiyet eşitliğini ortaya koymak için kullanılan çok boyutlu yaklaşımların - indekslerin bir bölümü ve bunları oluştururken kullanılan göstergeler şunlardır:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi (GDI): Kadınlara sunulan fırsatlara bakmaktadır. Endeks oluşturulurken şu göstergeler kullanılmaktadır:

- Kadınların ve erkeklerin beklenen yaşam süreleri
- Kadınlarda ve erkeklerde okuryazarlık oranı
- Kadınlarda ve erkeklerde okullaşma oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettiği tahmini gelir

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (GEM): Kadınlara sunulan fırsatlardan kadınların yararlanma düzeylerini ve karar verme süreçlerine katılımlarını ölçmektedir. Dört gösterge üzerinden endeks oluşturulmaktadır:

- Parlamentoda kadın oranı
- Üst karar ve yönetim düzeyinde kadın oranı
- Profesyonel mesleklerde ve işlerde çalışan kadın oranı
- Kadınların ve erkeklerin elde ettikleri tahmini gelir

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII): Cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için eğitim, sağlık, temsil ve istihdama katılıma ilişkin göstergeler belirlenmiştir. Endeks için beş gösterge kullanılmaktadır:

- Kadınların istihdama katılım oranı
- Kadınların ortaöğretim ve daha üst düzey eğitime katılım oranı
- Kadınların parlamentoda temsil oranı
- Erken yaşta annelik (çocuk anneliği)
- Anne ölümleri

GEM, GDI ve GII BM tarafından geliştirilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Endeksi (GEI): Eğitim, ekonomi ve politika alanlarında kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliği ve açığı ölçmektedir. Social Watch tarafından geliştirilen endekte gösterge olarak okullaşma oranı ve okuryazarlık; gelir, istihdam ve kalifiye işlerde kadın erkek arasındaki açık; parlamento ve karar mekanizmalarında yer alma kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği tarafından kurulan Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü’de cinsiyet eşitliğini ölçmek için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI) geliştirmiştir. Endeks AB ülkelerini 6 alanda kadın erkek eşitliği çerçevesinde değerlendirmektedir. Bunlar:

- İş (istihdama katılım, ayrımcılık ve işin niteliği)
- Para (finansal kaynaklar ve ekonomik durum)
- Bilgi (eğitime katılım ve ayrımcılık, yaşam boyu öğrenme)
- Zaman (bakım hizmetleri ve sosyal aktiviteler)
- Güç (politik ve ekonomik güç)
- Sağlık (statü ve erişim)

Katmerleşen eşitsizlikler (engellilik, yalnız yaşayan ebeveyn vb) ve şiddet de endekse dahil edilmiş, ancak halihazırda yeterli veri olmadığı için ölçüm yapılamamıştır.

AB ülkelerinde eşitsizliğin en az olduğu alan %90 ortalama ile sağlıktır (kadın ile erkek arasındaki fark %10’dur). Eşitsizliğin en yüksek olduğu alan ise %38 ile politik ve ekonomik güce sahip olmaktır. AB ülkelerinde kadınlar erkeklere göre daha az politik ve ekonomik güce sahiptir.

Göstergeleri ve endeksleri popüler kılan *evrensel bir eğilim olan “ölçme”*ye yüklenen anlamdır. Bunun felsefik ve ideolojik arka planına çok girmeden şu söylenebilir, sosyal bilimlerin ve giderek popülerleşen “yönetim bilgisi” nin en önemli söylemi “ancak ölçülebilen yönetilebilir” dir. Bu yüzden ölçülebilirlik kendi içinde bir hedef olmuştur. Ancak, ölçme ne denli tam yapılırsa yapılsın, sınırlılıklara sahiptir ve yaşamı bütün yönleri ile ölçemez,²⁶belirgin özellikleri ortaya çıkarır.

26 Kümbetoğlu B., Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, 2005

VI. EK 2: Karne Toplu Sonuçları

İl	Belediye Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	İl Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	Beleliyede Kadın Çalışan Oranı (Yüzde)	Kadın kayıtlı istihdam (il-2012)
Adana	2,94	3,28	12,18	11,69
Adıyaman	12,50		Veri paylaşmadılar	7,05
Afyon	9,38	2,00	6,95	9,62
Ağrı	4,17	3,57	Veri paylaşmadılar	4,54
Aksaray	15,63	10,00	9,89	9,35
Amasya	11,11	0,00	14,77	10,81
Ankara	7,77	6,61	20,00	23,21
Antalya	6,67	4,00	21,85	19,36
Ardahan	8,33	0,00	7,37	8,70
Artvin	12,50	5,56	13,95	11,14
Aydın	15,63	0,00	Veri paylaşmadılar	14,27
Balıkesir	6,25	1,75	15,41	13,07
Bartın	6,25	0,00	12,16	12,53
Batman	21,05	5,00	6,45	6,10
Bayburt	12,50	0,00	4,03	8,92
Bilecik	18,75	0,00	13,58	15,69
Bingöl	15,38	0,00	8,21	5,61
Bitlis	6,25	0,00	8,66	5,06
Bolu	13,33	0,00	11,11	17,54
Burdur	11,54	0,00	16,11	14,46
Bursa	6,67	1,25	9,01	19,33

İl	Belediye Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	İl Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	Belediyede Kadın Çalışan Oranı (Yüzde)	Kadın kayıtlı istihdam (il-2012)
Çanakkale	11,54	0,00	18,71	15,37
Çankırı	11,54	0,00	10,19	11,45
Çorum	12,50	2,63	14,57	9,73
Denizli	10,53	1,85	21,53	20,97
Diyarbakır	26,67	10,45	15,07	6,54
Düzce	18,75	0,05	16,47	19,76
Edirne	12,50	0,00	14,56	16,08
Elazığ	13,89	0,00	7,41	8,15
Erzincan	15,38	0,00	5,47	10,57
Erzurum	15,79	5,17	10,04	7,83
Eskişehir	11,76	12,50	27,40	18,00
Gaziantep	4,17	2,33	14,00	9,16
Giresun	11,54	2,50	18,48	12,67
Gümüşhane	18,75	0,00	6,21	9,62
Hakkari	20,00	6,25	4,10	4,82
Hatay	3,13	0,00	19,46	9,09
Iğdır	23,08	0,00	8,52	8,04
Isparta	9,38	2,94	12,50	13,61
İstanbul	10,67	6,50	15,09	24,46
İzmir	4,69	3,85	25,68	19,75
Kahramanmaraş	13,16	2,44	11,89	8,17
Karabük	3,13	0,00	7,19	12,33
Karaman	9,38	0,00	10,96	17,40
Kars	4,00	4,17	10,85	7,80
Kastamonu	7,69	0,00	10,98	11,18
Kayseri	6,90	1,89	5,18	11,66
Kırıkkale	9,38	0,00	8,59	8,79
Kırklareli	11,54	8,00	11,11	16,55

İl	Belediye Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	İl Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	Belediyede Kadın Çalışan Oranı (Yüzde)	Kadın kayıtlı istihdam (il-2012)
Kırşehir	3,85	0,00	19,50	10,23
Kilis	3,85	0,00	5,09	8,63
Kocaeli	5,41	3,57	6,27	18,53
Konya	4,76	2,00	13,68	9,74
Kütahya	15,63	2,70	11,39	10,29
Malatya	15,79	0,00	20,12	10,46
Manisa	13,16	3,13	19,88	13,88
Mardin	23,08	0,00	11,36	5,18
Mersin	3,33	3,03	30,00	12,12
Muğla	10,34	0,00	14,55	17,09
Muş	11,54	0,00	1,76	5,04
Nevşehir	11,54	0,00	Veri paylaşmadılar	11,88
Niğde	15,63	0,00	13,52	9,93
Ordu	10,00	0,00	14,11	11,58
Osmaniye	12,50	0,00	8,59	9,71
Rize	19,23	0,00	17,14	15,07
Sakarya	2,33	0,00	15,09	13,99
Samsun	4,00	0,00	8,99	12,77
Siirt	12,90		2,32	5,11
Sinop	18,75	0,00	12,63	12,61
Sivas	10,53	0,00	5,74	8,77
Şanlıurfa	9,09		2,27	5,48
Şırnak	21,05	7,69	Belediye yetkililerine ulaşamadı.	4,65
Tekirdağ	12,50	0,00	14,70	23,83
Tokat	6,25	0,00	7,02	7,96
Trabzon	12,50	5,88	14,46	13,75

il	Belediye Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	il Genel Meclisinde Kadın Oranı (Yüzde)	Belediyede Kadın Çalışan Oranı (Yüzde)	Kadın kayıtlı istihdam (il-2012)
Tunceli	26,67	5,88	Veri paylaşmadılar	13,35
Uşak	12,50		Veri paylaşmadılar	16,88
Van	22,50	2,33	10,34	5,11
Yalova	11,54	0,00	28,33	17,09
Yozgat	11,54	2,56	5,95	7,42
Zonguldak	9,68	3,85	10,34	10,27

il	Erkek kayıtlı istihdam (il-2012)	Prime esas günlük kazanç kadın	Prime esas günlük kazanç kadın/erkek	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Kadın Oranı (Yüzde)
Adana	38,67	45,42	0,91	9,49
Adıyaman	38,67	39,30	0,83	4,02
Afyon	38,67	40,86	0,92	5,53
Ağrı	38,67	45,52	0,99	3,69
Aksaray	38,67	38,61	0,86	5,37
Amasya	38,67	54,69	0,93	6,74
Ankara	38,67	47,48	0,95	18,45
Antalya	38,67	40,10	0,74	11,32
Ardahan	38,67	41,16	0,92	4,87
Artvin	38,67	40,60	0,87	6,43
Aydın	38,67	42,26	0,75	9,67
Balıkesir	38,67	40,74	0,89	7,98
Bartın	38,67	45,94	0,95	5,61
Batman	38,67	41,47	0,83	4,52
Bayburt	38,67	38,80	0,86	4,74
Bilecik	38,67	45,19	0,84	6,74
Bingöl	38,67	40,26	0,79	4,02

İl	Erkek kayıtlı istihdam (il-2012)	Prime esas günlük kazanç kadın	Prime esas günlük kazanç kadın/erkek	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Kadın Oranı (Yüzde)
Bitlis	38,67	40,44	0,82	4,42
Bolu	38,67	37,94	0,87	8,52
Burdur	38,67	38,46	0,89	7,20
Bursa	38,67	44,98	0,99	9,26
Çanakkale	38,67	39,75	0,89	8,95
Çankırı	38,67	42,33	0,86	5,24
Çorum	38,67	43,02	0,80	5,04
Denizli	38,67	46,79	0,93	8,64
Diyarbakır	38,67	44,84	0,78	5,59
Düzce	38,67	44,20	1,09	6,18
Edirne	38,67	37,96	0,89	9,18
Elazığ	38,67	40,73	0,82	7,02
Erzincan	38,67	46,19	0,98	6,80
Erzurum	38,67	43,09	0,85	7,06
Eskişehir	38,67	39,78	0,90	12,19
Gaziantep	38,67	44,00	0,92	5,94
Giresun	38,67	59,35	1,04	6,48
Gümüşhane	38,67	47,04	0,87	5,03
Hakkari	38,67	45,11	0,87	4,05
Hatay	38,67	39,52	0,82	6,79
Iğdır	38,67	43,97	0,92	6,16
Isparta	38,67	41,76	0,74	9,19
İstanbul	38,67	39,03	0,81	13,42
İzmir	38,67	56,17	0,81	13,64
Kahramanmaraş	38,67	42,93	0,96	5,50
Karabük	38,67	40,70	0,81	8,75
Karaman	38,67	39,98	0,92	5,97
Kars	38,67	42,98	0,82	5,89

il	Erkek kayıtlı istihdam (il-2012)	Prime esas günlük kazanç kadın	Prime esas günlük kazanç kadın/erkek	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Kadın Oranı (Yüzde)
Kastamonu	38,67	39,83	0,84	5,34
Kayseri	38,67	43,66	1,07	8,66
Kırıkkale	38,67	43,35	0,89	6,41
Kırklareli	38,67	41,40	0,88	8,33
Kırşehir	38,67	39,75	0,95	6,91
Kilis	38,67	39,59	0,89	5,16
Kocaeli	38,67	38,03	0,89	9,63
Konya	38,67	39,20	0,85	6,91
Kütahya	38,67	42,32	0,78	5,40
Malatya	38,67	42,20	0,88	8,36
Manisa	38,67	44,36	0,94	6,31
Mardin	38,67	36,61	0,80	3,91
Mersin	38,67	41,41	0,83	9,21
Muğla	38,67	43,33	0,81	11,06
Muş	38,67	38,73	0,89	3,75
Nevşehir	38,67	40,70	0,91	6,18
Niğde	38,67	39,88	0,81	7,10
Ordu	38,67	43,12	1,03	5,83
Osmaniye	38,67	38,58	0,89	6,76
Rize	38,67	46,98	1,01	6,98
Sakarya	38,67	41,90	0,88	6,80
Samsun	38,67	45,19	0,49	7,93
Siiirt	38,67	43,29	0,96	4,43
Sinop	38,67	39,68	0,95	6,52
Sivas	38,67	38,33	0,81	6,90
Şanlıurfa	38,67	43,48	0,74	3,74
Şırnak	38,67	44,92	0,85	4,09
Tekirdağ	38,67	40,74	1,02	8,57

il	Erkek kayıtlı istihdam (il-2012)	Prime esas günlük kazanç kadın	Prime esas günlük kazanç kadın/erkek	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Kadın Oranı (Yüzde)
Tokat	38,67	36,39	0,67	5,56
Trabzon	38,67	41,42	0,95	9,13
Tunceli	38,67	41,99	0,96	8,99
Uşak	38,67	42,91	0,84	6,95
Van	38,67	40,27	0,83	4,15
Yalova	38,67	38,05	0,99	9,72
Yozgat	38,67	38,95	0,87	4,05
Zonguldak	38,67	38,59	0,85	7,13

il	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Erkek Oranı (Yüzde)	Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Oranı (15 yaşüstü) %	Okuma Yazma Bilmeyen Erkek Oranı(15 yaşüstü) %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı %
Adana	14,10	12%	2%	70,3
Adıyaman	9,74	19%	5%	64,13
Afyon	11,18	8%	1%	64,86
Ağrı	7,80	23%	5%	30,59
Aksaray	10,28	12%	2%	60,14
Amasya	13,54	8%	2%	83,84
Ankara	25,16	5%	1%	85,82
Antalya	15,49	3%	1%	75,69
Ardahan	9,50	16%	3%	67,44
Artvin	13,11	10%	2%	86,55
Aydın	12,38	9%	2%	76,88
Balıkesir	13,64	7%	2%	79,36
Bartın	10,25	12%	3%	77,11
Batman	12,64	19%	4%	50,49
Bayburt	13,40	14%	2%	70,08

il	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Erkek Oranı (Yüzde)	Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Oranı (15 yaşüstü) %	Okuma Yazma Bilmeyen Erkek Oranı(15 yaşüstü) %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı %
Bilecik	14,13	6%	1%	91,08
Bingöl	11,24	21%	5%	49,63
Bitlis	11,74	21%	4%	33,53
Bolu	13,19	9%	2%	86,5
Burdur	13,11	10%	2%	82,46
Bursa	14,16	7%	1%	77,83
Çanakkale	14,27	4%	1%	83,4
Çankırı	11,49	13%	3%	70,91
Çorum	11,08	13%	4%	71,31
Denizli	13,17	6%	1%	78,84
Diyarbakır	12,94	22%	5%	47,47
Düzce	11,41	9%	2%	75,32
Edirne	13,08	7%	2%	83,67
Elazığ	15,31	13%	3%	74,09
Erzincan	14,79	15%	3%	77,41
Erzurum	14,20	16%	3%	50,35
Eskişehir	18,13	5%	1%	85,63
Gaziantep	10,63	14%	3%	58,68
Giresun	11,91	15%	3%	82,19
Gümüşhane	12,69	11%	2%	67,64
Hakkari	13,20	22%	4%	49,11
Hatay	11,52	8%	2%	67,02
İğdır	10,35	21%	4%	60,14
Isparta	16,44	8%	2%	90,5
Istanbul	16,91	6%	1%	74,78
Izmir	17,62	4%	1%	79,9
Kahramanmaraş	11,69	14%	3%	61,34

il	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Erkek Oranı (Yüzde)	Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Oranı (15 yaşüstü) %	Okuma Yazma Bilmeyen Erkek Oranı(15 yaşüstü) %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı %
Karabük	14,38	13%	3%	88,3
Karaman	12,43	8%	2%	77,36
Kars	10,12	17%	3%	50,19
Kastamonu	10,42	16%	4%	73,38
Kayseri	15,24	10%	2%	75,81
Kırıkkale	14,45	10%	1%	83,8
Kırklareli	12,73	6%	1%	83,64
Kırşehir	14,24	5%	1%	84,08
Kilis	11,49	13%	4%	70,56
Kocaeli	15,05	6%	1%	80,42
Konya	14,10	8%	1%	66,75
Kütahya	11,64	7%	2%	82,05
Malatya	15,25	15%	3%	78,87
Manisa	10,61	8%	2%	74,98
Mardin	10,15	24%	6%	43,99
Mersin	14,16	7%	2%	71,69
Muğla	14,46	5%	3%	77,73
Muş	6,69	25%	5%	30,78
Nevşehir	11,65	4%	1%	71,18
Niğde	11,88	3%	1%	65,53
Ordu	10,08	17%	4%	69,52
Osmaniye	12,69	14%	3%	74,86
Rize	13,23	9%	1%	90,05
Sakarya	12,44	8%	2%	75,67
Samsun	12,41	9%	2%	73,58
Siirt	12,32	26%	5%	37,47
Sinop	11,36	11%	3%	76,97

il	25 Yaş Üstü Üniversite Mezunu Erkek Oranı (Yüzde)	Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Oranı (15 yaşüstü) %	Okuma Yazma Bilmeyen Erkek Oranı(15 yaşüstü) %	Ortaöğretimde kız çocuklarında okullaşma oranı %
Sivas	9,74	15%	3%	73,08
Şanlıurfa	8,84	24%	5%	35,85
Şırnak	10,76	27%	5%	37,92
Tekirdağ	12,30	4%	1%	78,45
Tokat	11,82	12%	4%	66,9
Trabzon	16,13	11%	2%	83,22
Tunceli	15,12	18%	3%	82,61
Uşak	12,00	7%	1%	82,49
Van	9,68	22%	5%	35,38
Yalova	15,67	5%	1%	81,5
Yozgat	9,60	12%	5%	64,18
Zonguldak	11,09	13%	2%	78,12

il	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı %	15 yaş üstü Lise Mezunu Kadın Oranı	Okuma yazma bilmeyen kadın 14-17yaş	Okuma yazma bilmeyen kadın 50+yaş
Adana	71,22	20,34	0,3	26,3
Adıyaman	67,15	14,05	0,1	57,1
Afyon	67,48	12,91	0,05	21,1
Ağrı	39,91	6,62	0,1	61,1
Aksaray	59,2	12,30	0,04	37,3
Amasya	87,35	15,48	0,01	19,3
Ankara	83,32	24,81	0,03	16,2
Antalya	73,38	20,24	0,02	8,8
Ardahan	66,05	11,30	0,2	42,4
Artvin	86,9	17,67	0	20,8
Aydın	74,16	16,65	0,01	12,8

il	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı %	15 yaş üstü Lise Mezunu Kadın Oranı	Okuma yazma bilmeyen kadın 14-17yaş	Okuma yazma bilmeyen kadın 50+yaş
Balıkesir	78,74	16,65	0,11	13
Bartın	82,52	11,71	0	25
Batman	57,75	11,10	0,8	57,7
Bayburt	83,57	12,50	0,04	38,9
Bilecik	90,3	18,73	0,07	14,3
Bingöl	57,9	11,21	1,6	59
Bitlis	48,8	8,49	2,3	54,4
Bolu	96,72	18,27	0	21,7
Burdur	83,42	15,22	0,01	15,8
Bursa	78,58	19,47	0,07	19
Çanakkale	85,86	16,25	0,03	8,1
Çankırı	77,65	15,09	0,09	25,4
Çorum	72,56	11,97	0,03	27,6
Denizli	75,01	17,43	0,1	10,7
Diyarbakır	54,12	11,80	0,9	57,2
Düzce	78,04	16,61	0,06	23,9
Edirne	83,34	19,03	0,3	13,2
Elazığ	79,66	15,62	0,07	27,1
Erzincan	86,2	18,17	0,01	38
Erzurum	59,38	14,19	0,6	41,4
Eskişehir	89,41	22,67	0,06	12,8
Gaziantep	59,76	12,77	0,03	41,3
Giresun	88,3	16,75	0,01	36,6
Gümüşhane	68,14	16,13	0	29,7
Hakkari	55,45	12,86	2,2	59,7
Hatay	68,29	15,76	0,06	18,4
Iğdır	54,52	14,44	1,4	51,7
Isparta	89,37	19,27	0,07	17

il	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı %	15 yaş üstü Lise Mezunu Kadın Oranı	Okuma yazma bilmeyen kadın 14-17yaş	Okuma yazma bilmeyen kadın 50+yaş
Istanbul	72,74	22,05	0,1	17,1
Izmir	76,26	21,72	0,06	9,8
Kahramanmaraş	65,57	13,86	0,09	44
Karabük	88,21	16,63	0,08	29,8
Karaman	71,5	14,54	0,02	17,4
Kars	52,2	12,32	0,1	49,5
Kastamonu	79,56	11,48	0,01	32,4
Kayseri	75,4	18,15	0,06	22,7
Kırıkkale	84,99	19,98	0,08	25,2
Kırklareli	86,87	20,60	0,2	11,7
Kırşehir	85,97	22,93	0,04	25,2
Kilis	71,12	13,65	0,3	35,3
Kocaeli	81,41	20,45	0,2	20,1
Konya	66,74	13,68	0,06	18,7
Kütahya	87,42	14,05	0,05	14,5
Malatya	81,19	19,80	0,2	42,9
Manisa	74,28	14,4	0,03	16,5
Mardin	53,89	10,1	1,3	66,8
Mersin	72,13	19,1	0,08	14,3
Muğla	75,95	19,2	0,06	11,9
Muş	42,86	7,2	0,5	62,6
Nevşehir	69,01	20,9	0,07	23,5
Niğde	65,39	23,7	0,06	29
Ordu	69,58	15,1	0,02	35,2
Osmaniye	75,3	18,6	0,5	40
Rize	94,74	18,6	0,04	24,1
Sakarya	78,07	17,4	0,2	22,2
Samsun	73,73	16	0,06	18

İl	Ortaöğretimde erkek çocuklarında okullaşma oranı %	15 yaş üstü Lise Mezunu Kadın Oranı	Okuma yazma bilmeyen kadın 14-17yaş	Okuma yazma bilmeyen kadın 50+ yaş
Siirt	48,71	8,7	2,3	65,3
Sinop	80,17	12,7	0,2	20,8
Sivas	76	16,6	0,01	36,6
Şanlıurfa	49,11	6,9	2,3	60,2
Şırnak	48,03	6,8	2,8	70,8
Tekirdağ	79,05	20,1	0,2	10,1
Tokat	69,79	13,4	0,1	16,1
Trabzon	83,93	19,7	0,03	28,9
Tunceli	77,17	22,1	0,05	43,3
Uşak	73,03	15,5	0,05	17
Van	43,65	8,1	4,1	53,5
Yalova	80,8	21,7	0,05	12,7
Yozgat	67,89	13,1	0,2	27,3
Zonguldak	82,98	20	0,03	33,3

İl	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/Toplum vb. Merkezleri-BELEDİYE	Kadın Komisyon/Kurul/ Merkezleri-BAROLAR
Adana	3	3	Evet (Yüreğir kadın kent konseyi tarafından kurulmuş)	Kadın Hakları Komisyonu
Adıyaman	3	0	Hayır	Kadın Hukuku Komisyonu
Afyon	1	1	Hayır	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Ağrı	1	1	Evet (Doğubeyazıt Belediyesi)	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Aksaray	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu

İl	Toplum merkezi- Aile danışma merkezi- ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/ Toplum vb. Merkezleri- BELEDİYE	Kadın Komisyon/ Kurul/ Merkezleri- BAROLAR
Amasya	1	1	Evet(Amasya Kadın Aile Danışma Merkezi)	Kadın Hakları Komisyonu
Ankara	6	6	Evet(İlçe belediyelerde)	Kadın Hakları Merkezi
Antalya	8	3	Evet	Kadın Hakları Kurulu
Ardahan	1	0	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu (Kars-Ardahan)
Artvin	0	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Aydın	1	2	Evet(AYBA projesi kapsamında)	Kadın Hakları Komisyonu
Balıkesir	1	1	Evet(İlçe Belediyelerinde)	Çocuk ve Kadın Hakları Komisyonu
Bartın	1	0	Evet	Kadın Hukuku Komisyonu
Batman	5	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Bayburt	0	1	Hayır	Yok
Bilecik	0	1	Evet	Kadın Hukuku Komisyonu
Bingöl	1	1	Kadın Koordinasyon Merkezi???	Yok
Bitlis	2	0	Evet(Tatvan Mızgın Kadın Evi)	Yok
Bolu	1	1	Hayır	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Burdur	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Bursa	3	4	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Çanakkale	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu

İl	Toplum merkezi- Aile danışma merkezi- ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/ Toplum vb. Merkezleri- BELEDİYE	Kadın Komisyon/ Kurul/ Merkezleri- BAROLAR
Çankırı	1	1	Evet(Kadın çalışmalarını adı altında bir birim var fakat detaylı bilgi yok)	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Çorum	2	1	Evet (Kadın Kültür ve Sanat Merkezi???)	Kadın ve Çocuk Hukuku Komisyonu
Denizli	2	2	Evet	Kadın Hakları komisyonu
Diyarbakır	2	3	Evet	Kadın Hakları danışma ve Uygulama Merkezi
Düzce	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Edirne	6	1	Evet	Kadın Hakları Kurulu
Elazığ	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Erzincan	1	1	Evet (Belediye'ye ait "Aile ve Kadını Destekleme Merkezi'ne ulaşıldı???)	Yok
Erzurum	1	1	Hayır	Kadın Kolları Komisyonu
Eskişehir	2	3	Evet	Kadın Hukuku Komisyonu
Gaziantep	2	2	Evet	Kadın Hakları Kurulu
Giresun	3	1	Hayır	Kadın Hakları Danışma ve Uygulama Merkezi
Gümüşhane	0	1	Hayır	Yok
Hakkari	1	1	Evet	Kadın ve Çocuk Hakları Koruma Komisyonu
Hatay	1	1	Evet (Samandağ Belediyesi Kadın Danışma Merkezi)	Kadın Hakları Komisyonu

il	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/Toplum vb. Merkezleri-BELEĞİYE	Kadın Komisyon/Kurul/Merkezleri-BAROLAR
İğdır	1	1	(Projeleri arasında yer aldığını web sitesinden duyurmuş. Fakat daha detaylı bir bilgiye ulaşamadı)	Yok
İsparta	1	0	Evet	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
İstanbul	13	15	Evet (ilçe belediyeleri)	Kadın Hakları Merkezi
İzmir	5	8	Evet	Kadın Hakları Danışma ve Hukuk Araştırmaları Merkezi
Kahramanmaraş	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Karabük	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Karaman	2	0	Hayır	Yok
Kars	3	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Kastamonu	0	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Kayseri	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Kırıkkale	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Kırklareli	1	1	Hayır	Kadın Hukuku Komisyonu
Kırşehir	2	1	Evet (Aile yaşam merkezi+danışmanlık)	Yok
Kilis	1	1	Hayır	YoK
Kocaeli	5	3	Evet(2007'de kurulacağı bilgisi var sadece)	Kadın Hakları Merkezi
Konya	1	1	Evet (Aile Destek Merkezi Kadem)	Kadın Hakları Merkezi

il	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/Toplum vb. Merkezleri-BELEDİYE	Kadın Komisyon/Kurul/Merkezleri-BAROLAR
Kütahya	1	1	Hayır	Yok
Malatya	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Manisa	3	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Mardin	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Mersin	5	3	Evet (ilçe belediyeleri)	Kadın Hukuku komisyonu
Muğla	1	1	Evet	Aile içi şiddetin Önlenmesi Komisyonu
Muş	1	0	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Nevşehir	2	1	Evet (Belediyenin tamamlanan projelerinde var.)	İnsan Hakları, Kadın Hakları, Tübakkom
Niğde	1	0	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Ordu	1	1	Hayır	Kadın Hukuku Komisyonu
Osmaniye	1	1	Hayır	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Rize	1	0	Hayır	Kadın Hakları
Sakarya	1	1	Evet	Kadın Hukuku komisyonu
Samsun	4	2	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Siirt	4	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Sinop	1	0	Hayır	Yok
Sivas	1	1	Evet	Kadın Hakları Komisyonu
Şanlıurfa	0	0	Evet(ilçe belediyeleri)	Kadın Hukuku Komisyonu

il	Toplum merkezi-Aile danışma merkezi-ilkadımistasyonu ASPB bağlı	Toplam Sığınma Evi Sayısı	Kadın Dayanışma/Toplum vb. Merkezleri-BELELDİYE	Kadın Komisyon/Kurul/Merkezleri-BAROLAR
Şırnak	2	1	Evet	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Tekirdağ	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Tokat	0	1	Hayır	Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu
Trabzon	2	1	Evet (2004'te çalışmalarına başlanmış.)	Kadın Hakları Komisyonu
Tunceli	1	1	Evet	Yok
Uşak	1	2	Evet	Kadın Komisyonu
Van	4	1	Evet	Kadın Hakları Merkezi
Yalova	1	1	Hayır	Kadın Hakları Komisyonu
Yozgat	1	1	Hayır	Yok
Zonguldak	1	1	Hayır	TÜBAKKOM Aile Kadın Komisyonu
	151	116		

il	Toplam doğumlar içinde Ergen doğurganlık 19 yaş altı(binde)	Doğurganlık hızı (binde)	Kız Kuran Kursu	Erkek Kuran Kursu
Adana	82,94	64,62	208	8
Adıyaman	67,79	85,66	67	5
Afyon	111,88	61,87	136	5
Ağrı	139,51	131,40	40	1
Aksaray	115,25	72,14	85	3
Amasya	81,57	51,03	126	6
Ankara	67,21	49,87	534	13

il	Toplam doğumlar içinde Ergen doğurganlık 19 yaş altı(binde)	Doğurganlık hızı (binde)	Kız Kuran Kursu	Erkek Kuran Kursu
Antalya	59,54	55,03	238	3
Ardahan	125,79	68,49	10	Diyamet bilgi göndermedi.
Artvin	66,10	49,13	22	5
Aydın	88,91	49,66	103	6
Balıkesir	79,99	43,47	166	8
Bartın	101,21	49,19	93	1
Batman	89,79	107,56	50	10
Bayburt	82,89	70,04	25	1
Bilecik	57,73	49,62	8	1
Bingöl	89,51	79,45	33	2
Bitlis	123,48	114,57	37	6
Bolu	46,19	47,49	71	6
Burdur	87,71	48,88	82	2
Bursa	52,96	53,73	164	8
Çanakale	68,56	41,39	81	Diyamet bilgi göndermedi
Çankırı	96,35	57,44	37	2
Çorum	116,71	56,57	123	5
Denizli	68,20	49,81	129	10
Diyarbakır	85,70	98,29	87	17
Düzce	78,39	54,66	118	4
Edirne	110,57	38,95	48	1
Elazığ	67,42	59,89	107	4
Erzincan	73,07	54,43	38	1
Erzurum	97,73	77,64	134	12
Eskişehir	51,27	40,66	131	2
Gaziantep	95,90	95,94	157	6
Giresun	67,72	49,68	88	4

il	Toplam doğumlar içinde Ergen doğurganlık 19 yaş altı(binde)	Doğurganlık hızı (binde)	Kız Kuran Kursu	Erkek Kuran Kursu
Gümüşhane	63,44	55,47	26	Diyabet bilgi göndermedi.
Hakkari	74,04	92,80	27	3
Hatay	101,25	77,04	196	6
Iğdır	127,18	95,74	18	Diyabet bilgi göndermedi
Isparta	61,60	49,64	130	2
Istanbul	48,65	55,13	517	92
Izmir	63,20	46,05	219	10
Kahramanmaraş	120,42	84,33	231	11
Karabük	59,01	45,66	52	3
Karaman	92,64	58,55	36	1
Kars	141,86	93,88	39	4
Kastamonu	75,94	50,93	55	6
Kayseri	97,69	65,68	177	3
Kırıkkale	112,30	50,07	55	1
Kırklareli	68,27	39,51	51	
Kırşehir	108,48	49,15	68	1
Kilis	121,85	91,86	12	2
Kocaeli	54,06	58,40	195	9
Konya	87,26	64,46	333	29
Kütahya	78,09	48,16	118	2
Malatya	58,91	62,46	99	4
Manisa	81,03	52,19	142	9
Mardin	95,38	105,18	38	11
Mersin	72,42	59,71	115	6
Muğla	62,60	49,15	86	3
Muş	135,85	119,65	29	4
Nevşehir	141,94	59,31	115	1

il	Toplam doğumlar içinde Ergen doğurganlık 19 yaş altı(binde)	Doğurganlık hızı (binde)	Kız Kuran Kursu	Erkek Kuran Kursu
Niğde	146,71	70,49	99	2
Ordu	95,31	55,49	78	5
Osmaniye	88,46	76,65	124	3
Rize	45,25	50,92	52	30
Sakarya	69,74	54,98	211	9
Samsun	87,04	53,46	236	14
Siirt	119,49	123,73	20	27
Sinop	82,43	52,51	20	1
Sivas	99,22	62,71	121	3
Şanlıurfa	78,63	132,34	133	5
Şırnak	88,26	132,90	22	8
Tekirdağ	64,08	50,96	74	7
Tokat	111,52	58,10	91	5
Trabzon	38,87	53,50	86	31
Tunceli	35,88	45,37	6	
Uşak	89,09	49,77	52	4
Van	123,81	114,97	91	7
Yalova	56,23	47,24	34	3
Yozgat	135,68	62,31	177	2
Zonguldak	68,06	49,39	81	4
			8563	20

il	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	Toplumsal Cinsiyet eşitliği endeksi sıralaması	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme endeksi sıralaması	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Adana	0,536204113	59	2,295804669	59	16
Adıyaman	0,498522044	40	2,3500935	56	66
Afyon	0,531056809	55	2,287352551	60	43

il	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	Toplumsal Cinsiyet eşitliği endeksi sıralaması	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme endeksi sıralaması	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Ağrı	0,626836078	81	1,347774306	81	79
Aksaray	0,512981564	46	2,43053406	48	55
Amasya	0,49177307	39	2,65808731	37	37
Ankara	0,422558162	15	3,705455372	4	2
Antalya	0,450473347	26	3,301791729	16	5
Ardahan	0,554816831	67	2,076032447	68	71
Artvin	0,469706766	32	2,87786532	32	44
Aydın	0,417940176	12	3,109119432	21	19
Balıkesir	0,507610276	43	2,629338573	39	22
Bartın	0,51425648	47	2,349903224	57	48
Batman	0,523781177	52	2,249892566	62	70
Bayburt	0,534842108	58	2,42956107	49	64
Bilecik	0,358840147	6	3,566487126	9	27
Bingöl	0,537216828	62	2,075942262	69	72
Bitlis	0,625276259	80	1,584278801	80	76
Bolu	0,350554653	3	3,654337879	7	11
Burdur	0,467454294	31	2,923126473	29	26
Bursa	0,397222834	9	3,317587874	15	6
Çanakkale	0,447313236	24	3,167633108	18	14
Çankırı	0,505188193	41	2,616528119	40	54
Çorum	0,507640093	44	2,361300964	54	50
Denizli	0,404307798	10	3,474005771	11	10
Diyarbakır	0,472581727	33	2,451975195	45	67
Düzce	0,353204951	4	3,591898927	8	35
Edirne	0,457629454	27	3,062991189	22	12
Elazığ	0,507096058	42	2,595276955	41	39
Erzincan	0,482698994	37	2,889718323	31	45
Erzurum	0,518391533	50	2,434938374	47	59

il	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	Toplumsal Cinsiyet eşitliği endeksi sıralaması	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme endeksi sıralaması	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Eskişehir	0,357246285	5	3,704264027	5	7
Gaziantep	0,592034145	78	2,007505326	71	30
Giresun	0,426966187	16	2,93184165	27	52
Gümüşhane	0,449657292	25	2,891180765	30	62
Hakkari	0,517669435	49	2,159310587	65	80
Hatay	0,572889469	71	1,955827256	72	46
Iğdır	0,474966039	35	2,477690245	44	69
Isparta	0,446684086	23	3,050071106	24	21
Istanbul	0,332929847	1	4,064197537	1	1
Izmir	0,446137191	22	3,160734825	19	3
Kahramanmaraş	0,536953794	60	2,271890694	61	60
Karabük	0,537153235	61	2,409032228	50	28
Karaman	0,460701824	29	2,924218257	28	32
Kars	0,587749514	76	1,769023243	78	68
Kastamonu	0,51713839	48	2,448504275	46	47
Kayseri	0,550796849	66	2,513962289	43	17
Kırıkkale	0,562758547	70	2,357180759	55	41
Kırklareli	0,430328528	17	3,319419142	14	15
Kırşehir	0,58394986	75	2,220130323	63	40
Kilis	0,60128969	79	1,872845271	75	63
Kocaeli	0,436933469	20	3,172406442	17	4
Konya	0,557625159	69	2,172467766	64	20
Kütahya	0,476408109	36	2,733848761	33	38
Malatya	0,45882773	28	3,052912878	23	42
Manisa	0,445877062	21	2,943436804	26	23
Mardin	0,534397243	57	2,105576941	66	74
Mersin	0,529710326	54	2,388765927	52	24
Muğla	0,419034398	13	3,361179762	13	8

il	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	Toplumsal Cinsiyet eşitliği endeksi sıralaması	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme endeksi sıralaması	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması
Muş	0,579033387	74	1,676598487	79	81
Nevşehir	0,544143462	63	2,658897861	36	36
Niğde	0,524410035	53	2,680034585	35	56
Ordu	0,460904395	30	2,576968875	42	61
Osmaniye	0,482910006	38	2,631279837	38	53
Rize	0,372903551	8	3,676782385	6	34
Sakarya	0,51161171	45	2,325098393	58	18
Samsun	0,523308312	51	2,369274574	53	33
Siirt	0,591750505	77	1,811126667	76	77
Sinop	0,431960565	18	2,973330831	25	51
Sivas	0,545519861	64	2,402634042	51	49
Şanlıurfa	0,573456761	72	1,802917173	77	73
Şırnak	0,531819529	56	1,935279205	74	78
Tekirdağ	0,419106781	14	3,830327028	3	9
Tokat	0,557617036	68	2,017596672	70	57
Trabzon	0,404394845	11	3,469685188	12	31
Tunceli	0,335587957	2	3,999669915	2	58
Uşak	0,43625443	19	3,109255497	20	25
Van	0,545707249	65	1,944128551	73	75
Yalova	0,36932635	7	3,508435729	10	13
Yozgat	0,573845514	73	2,078214337	67	65
Zonguldak	0,474698837	34	2,71981952	34	29

VII. EK 3: Bilgi İstenen Kurumlar

1. Adalet Bakanlığı
2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
4. Milli Eğitim Bakanlığı
5. Gençlik ve Spor Bakanlığı
6. İçişleri Bakanlığı
7. Sağlık Bakanlığı
8. Emniyet Genel Müdürlüğü
9. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
10. Diyanet İşleri Başkanlığı
11. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
12. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)
13. Türkiye Barolar Birliği
14. Adana Büyükşehir Belediyesi
15. Ankara Büyükşehir Belediyesi
16. Antalya Büyükşehir Belediyesi
17. Bursa Büyükşehir Belediyesi
18. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
19. Erzurum Büyükşehir Belediyesi
20. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
21. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
22. İstanbul Büyükşehir Belediyesi
23. İzmir Büyükşehir Belediyesi
24. Kayseri Büyükşehir Belediyesi
25. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
26. Konya Büyükşehir Belediyesi
27. Konya Valiliği

28. Mersin Büyükşehir Belediyesi
29. Sakarya Büyükşehir Belediyesi
30. Samsun Büyükşehir Belediyesi
31. Adapazarı Belediyesi
32. Adıyaman Belediyesi
33. Afyonkarahisar Belediyesi
34. Ağrı Belediyesi
35. Aksaray Belediyesi
36. Amasya Belediyesi
37. Ardahan Belediyesi
38. Artvin Belediyesi
39. Aydın Belediyesi
40. Balıkesir Belediyesi
41. Bartın Belediyesi
42. Batman Belediyesi
43. Bayburt Belediyesi
44. Bilecik Belediyesi
45. Bingöl Belediyesi
46. Bitlis Belediyesi
47. Bolu Belediyesi, Bolu Valiliği
48. Burdur Belediyesi
49. Çanakkale Belediyesi
50. Çankırı Belediyesi
51. Çorum Belediyesi
52. Denizli Belediyesi
53. Düzce Belediyesi
54. Düzce Valiliği
55. Elazığ Belediyesi
56. Elazığ Valiliği
57. Erzincan Belediyesi
58. Gümüşhane Belediyesi
59. Hakkari Belediyesi

60. Hatay Belediyesi
61. Karabük Belediyesi
62. Iğdır Belediyesi
63. Isparta Belediyesi
64. İzmit Belediyesi
65. Kahramanmaraş Belediyesi
66. Karaman Belediyesi
67. Kars Belediyesi
68. Kastamonu Belediyesi
69. Kırıkkale Belediyesi
70. Kırklareli Belediyesi
71. Kırşehir Belediyesi
72. Kilis Belediyesi
73. Kütahya Belediyesi
74. Malatya Belediyesi
75. Manisa Belediyesi
76. Mardin Belediyesi
77. Muğla Belediyesi
78. Muş Belediyesi
79. Nevşehir Belediyesi
80. Niğde Belediyesi
81. Ordu Belediyesi
82. Ordu Valiliği
83. Osmaniye Belediyesi
84. Osmaniye Valiliği
85. Rize Belediyesi
86. Siirt Belediyesi
87. Sinop Belediyesi
88. Sivas Belediyesi
89. Şanlıurfa Belediyesi
90. Şırnak Belediyesi
91. Tekirdağ Belediyesi

92. Tokat Belediyesi
93. Trabzon Belediyesi
94. Tunceli Belediyesi
95. Uşak Belediyesi
96. Van Belediyesi
97. Yalova Belediyesi
98. Yozgat Belediyesi
99. Zonguldak Belediyesi

A. Huzurevleri

1. Adana Valiliği- Adana Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
2. Afyonkarahisar Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
3. Ayvacık Kaymakamlığı- Hamiyyet Feridun Sözen Huzurevi
4. Bafra Kaymakamlığı- 75.Yıl Bafra Huzurevi
5. Bartın Valiliği- 75.Yıl Huzurevi
6. Bilecik Valiliği- Huzurevi
7. Bolvadin Kaymakamlığı- Bolvadin Huzurevi
8. Bolu Valiliği- İzzet Baysal Huzurevi
9. Bolu Valiliği- İzzet Baysal Huzurevi
10. Bor Kaymakamlığı- Ahmet Kuddusi Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezi
11. Bursa Valiliği- Ali Osman Sönmez Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
12. Çorum Valiliği- Atıl Uzelgün Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
13. Denizli Çivril Huzurevi
14. Denizli Valiliği- Denizli Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
15. Düzce Valiliği- Hilmi Çilingir Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

16. Elazığ Valiliği- Gazi Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
17. Erdemli Kaymakamlığı- Erdemli Huzurevi
18. Eskişehir Hacı SÜleyman Çakır Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
19. Fındıklı Kaymakamlığı- Fındıklı Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
20. Gerede Kaymakamlığı - Esentepe Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
21. Gördes Kaymakamlığı- Huzurevi
22. Hatay Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
23. İnebolu Kaymakamlığı- Sabahat Bahriyeli İnebolu Huzurevi
24. İstanbul Valiliği- Göztepe Semiha Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
25. İstanbul Valiliği- Maltepe Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
26. İzmir Valiliği- Karşıyaka Zubeyde Hanım Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
27. İzmir Valiliği- Narlıdere Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
28. Kastamonu Huzurevi
29. Kırşehir Valiliği- Huzurevi
30. Konya Valiliği- Dr. İ. Işık Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
31. Ladik Kaymakamlığı- Kemal Kaplan Huzurevi
32. Lüleburgaz Kaymakamlığı- Ramazan Yaman Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
33. Muğla Valiliği- SHÇE Muğla Belediyesi Abide Hasan Nuri Öncüler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
34. Nazilli Kaymakamlığı- Nazilli Haluk Alıcık Huzurevi
35. Osmaniye Valiliği- Özden Huzurevi

36. Ordu Valiliği- Ahmet Cemal Mağden Huzurevi
37. Prof.Dr. Fahrettin Kerim-Nilüfer Gökay Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi (İstanbul)
38. Pursaklar Kaymakamlığı- Öğretmen Necla Kızılbağ Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
39. Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi
40. Yalova Valiliği- SHÇEK Yalova Belediyesi Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

VIII.EK 4: Veri Toplamada Kullanılan Diğer Araçlar ve Sorun Alanları

A. Bilgi edinme

Veri toplamada kullanılan ilk yöntem 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde kurumların internet sayfalarında oluşturulan bilgi edinme formlarıdır. Veri toplama sürecinde bu formların yaygınlaşmadığı, tüm kurumlar tarafından kullanılmadığı görülmüştür. Bilgi edinme formlarının tek tip bir form haline getirilmemiş olması (özellikle belediyeler söz konusu olduğunda), her kurumun kendi bilgi edinme formunu hazırlamış olması standartlaşma konusunda sıkıntılar olduğunu göstermektedir.

Kurumların bilgiyi kayıt altına alma biçimleri de farklılık taşımaktadır. Bu durum aynı verinin istendiği kurumların farklı cevaplar vermesini beraberinde getirmiştir. Özellikle verilerin sınıflandırılması aşamasında bu durum sıkıntı yaratmıştır. Bilgi edinme formlarının standartlaşmasının, hem veri toplayanlar hem de veriyi kullananlar için büyük kolaylık sağlayacağı açıktır. Standartlaşma her iki taraf için de daha sistematik bir biçimde ilerlemeyi ve kişilere bağlı olmaksızın tek tip, basit ve okunması kolay veriye erişimi sağlayacaktır.

Bilgi edinme kapsamında zorlayıcı olan bir başka konu zaman kısıtıdır. Mevzuatta bilgi edinme taleplerine cevapların 15 iş günü, başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişimin otuz iş günü içinde tamamlanması gerektiği belirtilmektedir. Pratikte hem genel idarelerde ve kamu kurumlarında hem de yerelde kimi taleplere ya hiç geri dönüş yapılmamakta ya da geri dönüş yapılması süresi 3 aya kadar uzamaktadır.

B. Telefon Görüşmeleri

Araştırma kapsamında veri toplamak için kullanılan bir diğer yöntem ise telefon görüşmeleridir. Telefon görüşmelerinin hem daha hızlı bilgi almak hem de bilgi edinme çerçevesinde paylaşılmayan verileri elde etmek için yararlı olacağı düşünülmüştür. Görüşmeler araştırmanın amacının anlatılması açısından da önem taşımıştır. Bu yolla belediyelerde kadın çalışan oranı²⁷, belediyelerde kadınlara yönelik çalışmalar yapan özelleşmiş birimlerinin varlığı, kadın danışma merkezleri ve belediyeler tarafından işletilen sığınmaevlerine ilişkin bilgiler edinilmiştir.

Belediyelerle telefon görüşmelerinde, telefonla bilginin verilemeyeceği en sık alınan yanıtlardan olunmuştur. Verinin istenme amacı ve aslında bu verilerin kamuya açık olduğunun açıklanmasından sonra bir takım verilere ulaşılabildiyse de, bürokratik engeller tam anlamıyla aşılamamıştır. Bu durumda, telefonla bilgi vermekten kaçınan kurumlara faks yoluyla dilekçeler yazılmıştır.

C. Yazılı Talepler

Telefon görüşmelerinden edinilen deneyim ışığında belediyelerden yazılı talepte bulunarak verilere ulaşmanın mümkün olacağı düşünülmüştür. İnternet sitelerinde belediyelerin faks numaraları edinilmiştir. Birçok kurumun faks numaraları yerine telefon numaralarını yazmış olduğu ya da sitelerini güncellemedikleri için numaralarının yanlış olduğu görülmüştür. Bu yüzden çekilen faksların bir kısmı geri dönmüştür. Yine de faks yoluyla bilgi edinme çabasının diğerlerine göre daha olumlu sonuçlandığı söylenebilir. Daha önce telefon yoluyla bilgi veremeyeceğini söyleyen kurumlar, faks çekildikten sonra geri dönüp bu bilgileri telefonda iletmeyi tercih etmişlerdir.

27 Belediye çalışanlarının sayısı, bunların işteki statüleri (memur, sözleşmeli, vb) belediyelerin faaliyet raporlarında yer almakla birlikte her belediye bu bilgiyi cinsiyete duyarlı sağlamadığı ve belediyelerin websiteleri güncel olmadığı için belediyeleri aramak zorunda kaldık.

IX. EK 5: Yereller için Cinsiyet Eşitliği Endeksi

	İller	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması	Ergen doğum (en iyiden en kötüye)	Temsil	İstihdam	Eğitim
1.	İstanbul	0.3336	1	5	47	1	2
2.	Tunceli	0.3362	58	1	2	27	9
3.	Bolu	0.3506	11	4	23	11	24
4.	Düzce	0.3532	35	34	11	5	40
5.	Eskişehir	0.3573	7	6	36	10	3
6.	Bilecik	0.3592	27	10	10	18	28
7.	Yalova	0.3696	13	9	44	13	6
8.	Rize	0.3730	34	3	9	20	26
9.	Bursa	0.3974	6	7	63	8	18
10.	Trabzon	0.4043	31	2	34	25	9
11.	Denizli	0.4046	10	25	48	4	27
12.	Aydın	0.4181	19	48	17	22	32
13.	Muğla	0.4195	8	15	50	14	12
14.	Tekirdağ	0.4196	9	18	33	2	17
15.	Ankara	0.4228	2	20	59	3	1
16.	Giresun	0.4271	52	22	40	30	38
17.	Kırklareli	0.4307	15	26	41	16	16
18.	Sinop	0.4323	51	39	13	31	57
19.	Uşak	0.4363	25	49	35	15	44
20.	Kocaeli	0.4369	4	8	68	9	11
21.	Manisa	0.4459	23	37	25	24	49
22.	İsparta	0.4469	21	14	54	26	15
23.	Çanakkale	0.4476	14	27	38	19	30

	İller	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	İllerin sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması	Ergen doğum (en iyiden en kötüye)	Temsil	İstihdam	Eğitim
24.	İzmir	0.4486	3	16	70	6	5
25.	Gümüşhane	0.4495	62	17	12	52	46
26.	Antalya	0.4512	5	13	62	7	8
27.	Edirne	0.4580	12	63	31	17	19
28.	Malatya	0.4587	42	11	15	44	20
29.	Karaman	0.4610	32	52	55	12	51
30.	Ordu	0.4613	61	53	51	38	48
31.	Burdur	0.4676	26	45	37	21	41
32.	Artvin	0.4693	44	19	28	41	33
33.	Diyarbakır	0.4722	67	42	1	70	69
34.	Zonguldak	0.4747	29	24	52	46	22
35.	İğdır	0.4751	69	75	3	64	50
36.	Kütahya	0.4765	38	33	18	45	54
37.	Erzincan	0.4826	45	30	21	43	29
38.	Osmaniye	0.4831	53	47	32	51	31
39.	Amasya	0.4917	37	38	46	42	43
40.	Adıyaman	0.4988	66	23	27	69	58
41.	Çankırı	0.5053	54	56	39	39	53
42.	Elazığ	0.5074	39	21	22	63	42
43.	Çorum	0.5077	50	68	30	50	67
44.	Balıkesir	0.5078	22	36	64	28	34
45.	Sakarya	0.5117	18	28	81	23	35
46.	Aksaray	0.5132	55	67	16	54	66
47.	Bartın	0.5137	48	51	6	71	72
48.	Hakkari	0.5173	80	31	8	79	70
49.	Kastamonu	0.5173	47	32	60	40	68
50.	Erzurum	0.5184	59	58	14	66	47

	İller	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	İllerin sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması	Ergen doğum (en iyiden en kötüye)	Temsil	İstihdam	Eğitim
51.	Batman	0.5231	70	51	6	71	72
52.	Samsun	0.5236	33	43	74	29	39
53.	Niğde	0.5245	56	81	19	48	4
54.	Mersin	0.5301	24	29	77	34	21
55.	Afyon	0.5311	43	65	53	53	62
56.	Şırnak	0.5313	78	46	7	80	80
57.	Mardin	0.5341	74	54	4	74	74
58.	Bayburt	0.5347	64	40	29	57	65
59.	Kahramanmaraş	0.5371	60	70	24	62	56
60.	Karabük	0.5372	28	12	79	33	37
61.	Bingöl	0.5373	72	50	20	72	73
62.	Adana	0.5392	16	41	80	36	14
63.	Nevşehir	0.5443	36	80	43	35	10
64.	Van	0.5450	75	73	5	76	77
65.	Sivas	0.5455	49	59	49	59	36
66.	Kayseri	0.5506	17	57	61	37	23
67.	Ardahan	0.5548	71	74	58	60	71
68.	Tokat	0.5577	57	64	67	65	55
69.	Konya	0.5579	20	44	69	49	52
70.	Kırıkkale	0.5627	41	66	56	58	25
71.	Şanlıurfa	0.5718	73	35	57	73	79
72.	Hatay	0.5736	46	61	78	56	45
73.	Yozgat	0.5740	65	76	45	68	63
74.	Muş	0.5779	81	77	42	78	78
75.	Kırşehir	0.5840	40	62	75	47	7
76.	Kars	0.5880	68	79	73	67	59
77.	Siirt	0.5916	77	69	26	75	75

	İller	Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması	Ergen doğum (en iyiden en kötüye)	Temsil	İstihdam	Eğitim
78.	Gaziantep	0.5921	30	55	72	55	60
79.	Kilis	0.6014	63	71	76	61	61
80.	Bitlis	0.6248	76	72	66	77	76
81.	Ağrı	0.6263	79	78	71	81	81

X. EK 6: Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi

	İller	Kadın güçlenme endeksi	İllerin sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması
1.	İstanbul	4.098	1
2.	Tunceli	4.023	58
3.	Tekirdağ	3.846	9
4.	Ankara	3.728	2
5.	Eskişehir	3.725	7
6.	Rize	3.699	34
7.	Bolu	3.667	11
8.	Düzce	3.607	35
9.	Bilecik	3.572	27
10.	Yalova	3.544	13
11.	Trabzon	3.489	31
12.	Denizli	3.481	10
13.	Muğla	3.376	8
14.	Bursa	3.333	6
15.	Kırklareli	3.327	15
16.	Antalya	3.322	5
17.	Kocaeli	3.190	4
18.	Çanakkale	3.172	14
19.	İzmir	3.168	3
20.	Aydın	3.116	19
21.	Uşak	3.111	25
22.	Edirne	3.070	12
23.	Malatya	3.068	42

	İller	Kadın güçlenme endeksi	İllerin sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması
24.	Isparta	3.064	21
25.	Sinop	2.980	51
26.	Giresun	2.952	52
27.	Manisa	2.946	23
28.	Burdur	2.932	26
29.	Karaman	2.932	32
30.	Gümüşhane	2.912	62
31.	Erzincan	2.908	45
32.	Artvin	2.897	44
33.	Kütahya	2.736	38
34.	Zonguldak	2.731	9
35.	Niğde	2.682	56
36.	Amasya	2.672	37
37.	Nevşehir	2.661	36
38.	Osmaniye	2.644	53
39.	Balıkesir	2.635	22
40.	Çankırı	2.622	54
41.	Elazığ	2.608	39
42.	Ordu	2.589	61
43.	Kayseri	2.535	17
44.	Iğdır	2.499	69
45.	Diyarbakır	2.473	67
46.	Kastamonu	2.454	47
47.	Erzurum	2.453	59
48.	Bayburt	2.443	64
49.	Aksaray	2.436	55
50.	Sivas	2.421	49
51.	Karabük	2.416	28
52.	Mersin	2.398	24

	İller	Kadın güçlenme endeksi	İllerin sosyo-ekonomik Gelişmişlik sıralaması
53.	Samsun	2.379	33
54.	Çorum	2.370	50
55.	Adıyaman	2.363	66
56.	Kırıkkale	2.360	41
57.	Bartın	2.360	48
58.	Sakarya	2.335	18
59.	Afyon	2.289	43
60.	Adana	2.288	16
61.	Kahramanmaraş	2.284	60
62.	Batman	2.268	70
63.	Kırşehir	2.223	40
64.	Konya	2.179	20
65.	Hakkari	2.177	80
66.	Mardin	2.123	74
67.	Yozgat	2.100	65
68.	Ardahan	2.092	71
69.	Bingöl	2.087	72
70.	Tokat	2.027	57
71.	Gaziantep	2.023	30
72.	Van	1.965	75
73.	Hatay	1.964	46
74.	Şırnak	1.954	78
75.	Kilis	1.878	63
76.	Şanlıurfa	1.831	73
77.	Siirt	1.819	77
78.	Kars	1.786	68
79.	Muş	1.699	81
80.	Bitlis	1.596	76
81.	Ağrı	1.369	79

XI. Kaynakça

1. Akın, Ayşe. "Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık", Toplum Hekimliği Bülteni, 26(2), Mayıs-Ağustos 2007
2. Akın, A., Esin, Ç., Çelik, K.(2003), "Kadının Sağlık Hakkı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa'da Kadın Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Stratejik Eylem Planı", "Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın" kitabından bir bölüm: pp., 17-33, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları
3. Alkire S., Sarwar M.B., Multidimensional Measures of Poverty and Well-Being, 2009
4. Atlama S., Özsoy C., Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi, 2009
5. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), Erişim Tarihi Haziran 2013, <<http://www.charter-equality.eu/wp-content/uploads/2013/03/European-Charter-in-Turkish-TR.pdf>>
6. Belediyeler İçin Kadın Sığınmaevi, Kadın Danışma Merkezi ve Şiddet Başvuru Hattı Uygulama Rehberi, der. Tosun, Zehra. İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. 2010
7. Briones A. A, Social Policy and Distributive Indicators, 2009
8. Dedeoğlu, Saniye. "Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı," Çalışma ve Toplum, 2009/2.
9. Dennis S., Yunus W., Empty Promises Gender Scorecard of World Bank-Managed Post-Tsunami Reconstruction in Indonesia, 2008
10. Derince Ş. M., Toplumsal Cinsiyet Eğitimi ve Anadili, 2012

11. Ercan F., Özar Ş., "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış", Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 86, sy: 22-71.
12. Gerçek Kişiler Ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri Ile Kamu Kurum Ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği, <http://www.aile.gov.tr/tr/2753/Gercek-Kisiler-ve-Ozel-Hukuk-Tuzel-Kisileri-ile-Kamu-Kurum-ve-Kuruluslarinca-Acilacak-Aile-Danisma-Merkezleri-Yonetmeliği-Taslagi>
13. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008
14. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011, TÜİK Yayınları
15. Technical Note 1, Erişim Tarihi Haziran 2013, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Technical_notes.pdf
16. İŞ-KUR İstatistik Bülteni, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Mayıs 2013
17. Improving Gender Sensitive Data collection and Quality in Africa: Challenges and Opportunities, OECD Development Centre, 2007
18. İstatistiklerle Kadın 2011, TÜİK Yayınları
19. Karataş S., Şener Ü., Otoran N., Kadın Sığınmaevi Kılavuzu, KSGM Yayınları, 2008
20. Kırdar G.M., Dayıoğlu M., Koç İ., The Effects of Compulsory Schooling Laws on Teenage Marriage and Births in Turkey
21. Kümbetoğlu B., Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, 2005
22. Measuring Inequity: The 2012 Gender Equity Index, <http://www.socialwatch.org/node/14366>

23. Milli Eğitim İstatistikleri- Örgün Eğitim 2012-2013, Milli Eğitim Bakanlığı
24. NUTS nedir?, Erişim tarihi Temmuz 2013, <<http://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-takimi/ab-mali-destekli-programlar/basari-hikayeleri/success-stories-single-view/article/boelgeleraras-esitsizligin-ilaci-boelgesel-kalkinma-programlari.html>>
25. Peker, Esra; Kubar, Yeşim. "Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel bir Bakış", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi 14(2), 2012.
26. "Politika Dokümanı: Kadın ve Sağlık", Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül 2008
27. Report Card On Gender Equity, The National Coalition for Women and Girl in Education, 2002
28. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sağlık Bakanlığı Yayın No:885.
29. Seçilmiş Göstergelerle Türkiye, TÜİK, 2011
30. SGK 2012 İstatistik Yıllığı
31. Tamburi G., Mouton P., Social Security Indicator, International Labour Review, 1976
32. Technical notes, Human Development Report 2013
33. Tekeli İ., Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları, İstanbul, 2010
34. The European Charter For Equality of Women and Men in Local Life, Council of European Municipalities and Regions, 2006
35. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008

- 36.** Türkiye İstatistik Yıllığı 2012, TÜİK Yayınları
- 37.** “Türkiye ve TR83 Bölgesi’nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma”, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, Ocak 2013
- 38.** “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği- Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), 2008
- 39.** Urban Indicators, Guidelines, “Better Information better Cities”, 2009, <http://www.unhabitat.org/downloads/docs/Urban_Indicators.pdf>
- 40.** Veenhoven R., Why Social Policy Needs Subjective Indicators, 2001
- 41.** 2012 Belediye Başkanı Kadın Olan İller, Erişim Tarihi Ağustos 2013, <http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/2012_Belediye_Baskani_Kadin_Olan_Belediyelerin_Listesi.pdf>
- 42.** Mahalli İdareler Seçim Tablosu, Erişim Tarihi Ağustos 2013, <http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/cinsiyetlerine_gore_secilmis_sayilari.pdf>